

Memorandwm Esboniadol i Reolau drafft Etholiadau Lleol (Prif Ardaloedd) (Cymru) 2021

Lluniwyd y Memorandwm Esboniadol hwn gan yr Is-adran Llywodraeth Leol ac fe'i gosodir gerbron Senedd Cymru ar y cyd â'r is-ddeddfwriaeth uchod ac yn unol â Rheol Sefydlog 27.1.

Datganiad y Gweinidog

Yn fy marn i, mae'r Memorandwm Esboniadol hwn yn rhoi darlun teg a rhesymol o effaith ddisgwyliedig Rheoliadau drafft Etholiadau Lleol (Prif Ardaloedd) (Cymru) 2021. Rwyf wedi fy modloni bod y manteision yn cyfiawnhau'r costau tebygol.

RHAN 1

1. Disgrifiad

Mae Rheolau drafft Etholiadau Lleol (Cymunedau) (Cymru) 2021 (“y Rheolau hyn”) yn nodi'r rheolau ymddygiad ar gyfer ethol cynghorwyr i gynghorau sir a chynghorau bwrdeistref sirol yng Nghymru.

Drwy bob rhan o'r Memorandwm Esboniadol hwn, defnyddir rhai termau generig er mwyn bod yn gryno:

- Prif ardal – yn cyfeirio at sir a / neu fwrdeistref sirol
- Prif gyngor – yn cyfeirio at gyngor sir a / neu gyngor bwrdeistref sirol
- Cyngor cymuned – yn cyfeirio at gyngor cymuned a/neu gyngor tref

2. Materion o ddiddordeb arbennig i'r Pwyllgor Deddfwriaeth, Cyfiawnder a'r Cyfansoddiad

Mae'r Rheolau hyn yn gwneud darpariaethau newydd penodol ac yn diweddarau, yn cydgrynhoi ac ailddatgan y gyfraith ynglŷn ag etholiadau prif gynghorau a'r rheolau ar gyfer eu cynnal. Maent yn deillio'n bennaf o Reolau Etholiadau Lleol (Plwyfi a Chymunedau) (Cymru a Lloegr) 2006 (“Rheolau 2006”) a oedd yn gymwys i etholiadau prif gynghorau yng Nghymru a Lloegr. Mae hyn yn golygu, er i Reolau 2006 ddarparu ar gyfer Cymru, nad yw rhannau helaeth o Reolau 2006 yn gymwys i ffurf llywodraeth leol yng Nghymru. Mae'r Rheolau hyn yn gwneud darpariaethau newydd ynglŷn â gweithdrefnau etholiadol penodol ac, yn unol â'r egwyddorion a nodir yn Neddf Deddfwriaeth (Cymru) 2019, byddant yn cydgrynhoi ac yn ailddatgan y gyfraith bresennol; diweddarau'r gyfraith lle y bo'n briodol i'w gwneud yn fwy dealladwy, yn enwedig drwy ddefnyddio iaith gliriach a byddant yn benodol i Gymru. Mae'r Rheolau hyn yn ei gwneud yn glir na fydd Rheolau 2006 yn gymwys at ddibenion etholiadau prif gynghorau yng Nghymru mwyach (ond byddant yn parhau i fod yn gymwys i etholiadau prif gynghorau yn Lloegr).

Hefyd, bydd y Rheolau hyn yn cael eu gwneud yn ddwyieithog am y tro cyntaf.

3. Cefndir deddfwriaethol

Mae gan Weinidogion Cymru y pwerau i wneud y Rheolau hyn o dan adran 36A(1), (2), (4)-(6) a (9) o Ddeddf Cynrychiolaeth y Bobl 1983.

Mae adran 36A(1) yn nodi bod yn rhaid i etholiadau ar gyfer cynghorwyr dros ardaloedd llywodraeth leol yng Nghymru gael eu cynnal yn unol â'r rheolau a wneir gan Weinidogion Cymru. Mae adran 36A(2) yn nodi'r hyn y mae'n rhaid i'r rheolau hyn ei wneud, gan gynnwys ei gwneud yn ofynnol i gynnal pleidlais pan ymleddir yr etholiad a phennu'r gofynion i fod yn ymgeisydd mewn etholiad ac ati.

Mae adrannau 36A(4) – (6) yn nodi darpariaethau pellach ynglŷn â'r hyn y gall y rheolau ei wneud a sut mae'r rheolau hyn yn rhyngweithio â deddfwriaeth sy'n bodoli eisoes. Mae hyn yn cynnwys rhoi pŵer i Weinidogion Cymru wneud darpariaethau atodol, cysylltiedig, canlyniadol, trosiannol, darfodol ac arbed i unrhyw ddeddfiad wrth weithredu'r rheolau hyn yn llawn.

Mae adran 36A(9) yn nodi'r weithdrefn y dylid ei defnyddio i wneud y rheolau hyn. Hynny yw, caiff y rheolau hyn eu gwneud drwy offeryn statudol a byddant yn cynnwys y pŵer i wneud darpariaethau gwahanol at ddibenion gwahanol.

Cyflwynir y Rheolau hyn i'w gosod gerbron Senedd Cymru o dan adran 36A(10) o Ddeddf Cynrychiolaeth y Bobl 1983 ac maent i'w cymeradwyo drwy benderfyniad Senedd Cymru.

4. Diben y ddeddfwriaeth a'r effaith y bwriedir iddi ei chael

Effaith fwriadedig y Rheolau hyn yw nodi'r rheolau ymddygiad ar gyfer ethol cynghorwyr i gynghorau sir a chynghorau bwrdeistref sirol ("prif gynghorau") yng Nghymru. Mae'r Rheolau hyn yn benodol i Gymru a'u nod yw llunio set o reolau ymddygiad sydd wedi'u diweddarau ac wedi'u moderneiddio. Maent hefyd yn darparu ar gyfer polisiau a wneir fel rhan o'r broses o ddatblygu a chyflwyno *Deddf Llywodraeth Leol ac Etholiadau (Cymru) 2021* i'w rhoi ar waith. Ymgynghorwyd ar y newidiadau hyn mewn polisi fel rhan o'r ymgynghoriad *Diwygio Etholiadol ym maes Llywodraeth Leol yng Nghymru* a gynhaliwyd yn 2017. Mae'r polisiau a gyflwynir yn y Rheolau hyn yn ymwneud â'r dewis i gyhoeddi cyfeiriad cartref yr ymgeisydd, y datganiad o gysylltiadau â phlaid, hawl ymgeisydd mewn etholiad ar gyfer prif gyngor i gyflwyno datganiad personol electronig, a'r newidiadau angenrheidiol i is-ddeddfwriaeth ar ôl estyn yr etholfraint i bersonau 16 a 17 oed a dinasyddion tramor cymwys.

Ceir dolen i'r ymgynghoriad yma: [Diwygio Etholiadol ym maes Llywodraeth Leol yng Nghymru | LLYW.CYMRU](#)

Mae Rheolau 1 i 5 o'r Rheolau hyn yn nodi'r sail ddeddfwriaethol dros wneud y Rheolau a'u diben, h.y. darparu ar gyfer ethol cynghorwyr i brif gyngor. Mae'r adrannau hyn hefyd yn nodi bod dwy Atodlen sy'n manylu ar y rheolau ymddygiad. Mae Atodlen 1 yn nodi'r rheolau sy'n gymwys i gynnal etholiad prif gyngor pan na chynhelir y bleidlais ar y cyd â'r bleidlais ag etholiad arall. Mae Atodlen 2 yn nodi'r rheolau sy'n gymwys i gynnal etholiad ar gyfer prif gyngor pan gynhelir y bleidlais ar yr etholiad hwnnw ar y cyd â'r bleidlais mewn etholiad arall.

Atodlen 1 – Rheolau ar gyfer cynnal etholiad prif gyngor pan na chynhelir y bleidlais ar y cyd â'r bleidlais mewn etholiad arall

Rhan 1: Darpariaeth o ran amser

Mae'r Rhan hon o'r Rheolau hyn yn nodi'r amserlen ofynnol ar gyfer rhai gweithgareddau penodedig sy'n cael eu cynnal cyn y diwrnod pleidleisio ac ar y

diwrnod pleidleisio. Mae hyn yn cynnwys pennu terfynau amser ar gyfer cyhoeddi'r hysbysiad etholiad, dosbarthu papurau enwebu, dosbarthu hysbysiad tynnu ymgeisyddiaeth yn ôl, cyhoeddi datganiad ynglŷn â'r person a enwebwyd, hysbysiad etholiad nas ymleddir, hysbysiad o bleidlais mewn etholiad a ymleddir a'r diwrnod pleidleisio.

Rhan 2: Hysbysiad etholiad, enwebu a'r dull ethol

Hysbysiad etholiad

Mae Rhan 2 yn nodi'r rheolau ynglŷn â'r hysbysiad etholiad a'r hyn y dylai'r hysbysiad hwnnw ei gynnwys. Mae'n ei gwneud yn ofynnol i swyddogion gynnwys manylion penodol fel rhan o'r hysbysiad ynglŷn â dyddiad ac amser y bleidlais a ble a sut i gael y mathau priodol o bapurau enwebu ac i ble y dylid cyflwyno'r papurau hyn.

Mae hefyd yn caniatáu i swyddogion canlyniadau nodi'n glir yn yr hysbysiad y gellir cael gafael ar bapurau enwebu ar-lein a'u cyflwyno ar-lein. Mae'r gallu i gael gafael ar bapurau enwebu ar-lein a'u cyflwyno ar-lein yn ddarpariaeth newydd sy'n adlewyrchu arferion modern ac sy'n cefnogi ymgeiswyr drwy sicrhau proses mor hygyrch â phosibl wrth iddynt sefyll etholiad. Ni fydd gofyniad mwyach i bapurau gael eu casglu na'u cyflwyno'n bersonol, a all fod yn rhwystr i ymgeiswyr am nifer o resymau. Bydd cymorth ar gael o hyd i ymgeiswyr ynglŷn â chwblhau ffurflenni yn briodol a'u gwirio os byddant yn dewis defnyddio'r opsiwn ar-lein.

Enwebu ymgeiswyr

Mae'r Rhan hon hefyd yn nodi'r rheolau ynglŷn ag enwebu ymgeiswyr. Mae'n rhaid i swyddogion canlyniadau roi papurau enwebu i ymgeiswyr ac mae'n rhaid iddynt, ar gais, baratoi papur enwebu i'w lofnodi. Gall swyddogion canlyniadau hefyd ddarparu bod modd cael gafael ar bapurau enwebu, eu cwblhau a'u cyflwyno ar-lein. Bydd ymgeisydd wedi'i enwebu'n swyddogol pan fydd wedi cyflwyno'r papur enwebu wedi'i gwblhau i ymgeiswyr a nodir yn y ffurflen yn Atodiad 1 i'r Rheolau a nodir yn y ddogfen hon, neu gwblhau ffurflen sy'n debyg i'r ffurflen a nodir yn y Rheolau hyn. Mae'n rhaid bod yr ymgeisydd wedi llofnodi'r ffurflen enwebu ym mhresenoldeb tyst sy'n etholwr wedi'i gofrestru at ddibenion llywodraeth leol yn y ward etholiadol dan sylw ac mae'n rhaid iddo ardystio'r llofnod.

Mae'n rhaid i bapurau enwebu gael eu dychwelyd i'r swyddog canlyniadau yn unol â'r hysbysiad etholiad a all gynnwys dychwelyd ffurflenni ar-lein, os yw'r opsiwn wedi cael ei gynnig os yw'r ddarpariaeth ar waith. Mae'r Rhan hon hefyd yn nodi'r wybodaeth ofynnol ar bapur enwebu a'r rheolau penodol ynglŷn â'r wybodaeth honno. Mae hefyd yn nodi'r rheolau ynglŷn â'r disgrifiadau y gall ymgeisydd eu defnyddio ar bapurau enwebu ac felly'r papur pleidleisio. Mae hyn yn ymwneud â disgrifiadau gwleidyddol ac mae'n caniatáu'r defnydd o ddisgrifiadau sy'n debygol o beri i etholwyr gysylltu'r ymgeisydd â phlaid wleidyddol gofrestredig, neu â dwy blaid wleidyddol gofrestredig. Fel arall, mae'n caniatáu i ymgeiswyr nodi mai ymgeisydd "annibynnol" ydyw. Gall

ymgeiswyr ddefnyddio disgrifiadau Cymraeg a Saesneg ar eu papurau pleidleisio.

Mae'r Rhan hon hefyd yn caniatáu i'r geiriau "Cymru", "Cymreig", "Wales" neu "Welsh", gael eu rhoi o flaen neu ar ôl enw plaid wleidyddol neu ddisgrifydd. Hynny yw, caiff ymgeiswyr ddefnyddio'r term "Cymru" neu "Cymreig" cyn y disgrifiad o'u plaid neu eu pleidiau, neu "Wales" neu "Welsh" yn Saesneg.

Mae gofyniad y bydd yn rhaid i ymgeiswyr ddatgan ar eu papurau enwebu os ydynt yn aelodau, neu wedi bod yn aelodau, o blaid wleidyddol gofrestredig yn ystod y 12 mis diwethaf, ond nad yw'n blaid y maent yn ceisio sefyll ar ei rhan yn yr etholiad dan sylw. Y cyfnod "perthnasol" yw'r cyfnod o 12 mis sy'n dod i ben ar y diwrnod y mae'n ymgeisydd yn cyflwyno ei bapurau enwebu. Mae hon yn ddarpariaeth newydd sydd â'r nod o gefnogi gwell gwybodaeth i bleidleiswyr a bydd yn ofynnol i ymgeiswyr o'r fath ddatgan unrhyw aelodaeth o'r fath ar unrhyw adeg yn y 12 mis blaenorol, a manylion y blaid honno neu'r pleidiau hynny. Os bydd ymgeisydd yn methu â darparu'r wybodaeth hon o fwriad, bydd wedi cyflawni trosedd etholiadol a bydd yn euog o arfer llwgr.

Fel rhan o'r broses enwebu, bydd yn ofynnol i ymgeiswyr gwblhau ffurflen cyfeiriad cartref. Mae'r Rheolau hyn yn darparu y dylai'r manylion gael eu cynnwys ar y ffurflen honno. Bydd y cyfeiriad a ddarperir gan yr ymgeisydd yn seiliedig ar ei gymhwysedd i sefyll etholiad yn y sir neu'r fwrdeistref sirol. Gall person fod yn gymwys i sefyll etholiad ar gyfer y prif gyngor dan sylw mewn nifer o ffyrdd, gan gynnwys:

- bod y person yn etholwr llywodraeth leol wedi'i gofrestru mewn cyfeiriad yn y sir honno neu'r fwrdeistref sirol honno;
- os yw'r person yn berchennog neu'n denant tir neu safle arall yn y sir neu'r fwrdeistref sirol;
- os yw prif weithle neu unig weithle person o fewn y sir neu'r fwrdeistref sirol; neu
- mae'r person wedi bod yn preswyllo yn y sir neu'r fwrdeistref sirol.

Bydd y "cyfeiriad cartref" a ddarperir ar y ffurflen hon (a all fod yn un neu fwy o'r opsiynau uchod) yn adlewyrchu cymhwysedd yr ymgeisydd i sefyll etholiad ar gyfer y prif gyngor.

Er y bydd yn ofynnol cwblhau ffurflen cyfeiriad cartref fel rhan o'r broses enwebu, gall ymgeiswyr nodi nad ydynt am i'w cyfeiriad cartref fod yn gyhoeddus na chael ei gyhoeddi ar y papurau pleidleisio. Os bydd ymgeiswyr yn dymuno felly, mae'n rhaid iddynt nodi ardal gartref berthnasol yn lle hynny. Yr ardal gartref berthnasol fydd ardal llywodraeth leol gartref yr ymgeisydd neu wlad yn ôl y digwydd (gweler Rheol 9). Polisi newydd yw hwn, ac mae'n sicrhau bod etholiadau llywodraeth leol yng Nghymru yn gyson ag etholiadau Senedd Cymru ac etholiadau eraill ledled y Deyrnas Unedig. Y swyddog canlyniadau sy'n gyfrifol am sicrhau bod dymuniad yr ymgeisydd yn cael ei fodloni pan fo ymgeisydd wedi nodi na ddylid cyhoeddi'r cyfeiriad cartref.

Mae'r Rheolau hyn yn gwneud darpariaeth sy'n caniatáu i ymgeiswyr ddrafftio datganiad personol i gefnogi eu hymgyrch etholiadol a'i gyflwyno i'r prif gyngor. Yna, bydd yn ofynnol i'r prif gyngor gyhoeddi'r datganiad personol ar wefan yr awdurdod lleol. Mae Rheol 10 yn nodi paramedrau'r datganiad personol, gan gynnwys y gofyniad iddo beidio â bod yn fwy na 180 o eiriau, fod yn rhaid iddo ond nodi pam mae'r ymgeisydd yn sefyll etholiad, bod modd ei ysgrifennu mewn unrhyw iaith a ddewisir gan yr ymgeisydd ac y gall gynnwys ffotograff o'r ymgeisydd. Os bydd y datganiad personol mewn iaith nad yw'n Gymraeg nac yn Saesneg, mae'n rhaid i'r ymgeisydd ddarparu cyfieithiad o'r datganiad yn Gymraeg neu yn Saesneg. Mae gofynion penodol eraill ynglŷn â chyflwyniad y datganiad fel y'u nodwyd yn Rheol 10.

Darpariaethau newydd yw'r rhain ac ymgynghorwyd arnynt yn 2017 fel rhan o'r ymgynghoriad *Diwygio Etholiadol ym maes Llywodraeth Leol yng Nghymru*. Yn yr ymgynghoriad hwn, atebodd 84% o'r ymatebwyr yn gadarnhaol pan ofynnwyd "A ydych chi'n cytuno y dylai fod yn ofynnol i bob ymgeisydd ddarparu datganiad personol i'w gynnwys ar wefan a ddarperir gan yr awdurdod y mae'n ceisio cael ei ethol iddo?" O ystyried bod y mwyafrif llethol o'r ymatebwyr yn cefnogi'r cynnig hwn, mae'r Rheolau wedi cael eu drafftio i gynnwys darpariaeth briodol i ganiatáu ar gyfer darparu datganiadau personol mewn ffordd syml a hygyrch i'r etholwyr.

Mae Rheolau 11, 12 a 13 yn nodi'r amgylchiadau pan fo swyddog canlyniadau yn penderfynu ar ddilysrwydd y papur enwebu, gan amlinellu'r amgylchiadau pan nad yw enwebiad ymgeisydd wedi cael ei gadarnhau, a hefyd nodi'n glir, os yw ymgeisydd wedi'i enwebu mewn mwy nag un ardal etholiadol, fod yn rhaid iddo dynnu ei ymgeisyddiaeth yn ôl o bob un o'r wardiau hynny ond un erbyn y terfyn amser ar gyfer tynnu ymgeisyddiaeth yn ôl. Mae'r Rheolau'n nodi'n glir mai dim ond mewn un ward etholiadol y caiff ymgeisydd sefyll. Mae Rheol 13 yn nodi sut y caiff ymgeisydd dynnu ei ymgeisyddiaeth yn ôl drwy hysbysu'r swyddog canlyniadau.

Unwaith y bydd y dyddiad cau ar gyfer enwebu wedi mynd heibio, mae'n rhaid i'r swyddog canlyniadau gyhoeddi datganiad am y sawl a enwebwyd ac mae'n rhaid iddo hefyd gyhoeddi datganiadau personol yr ymgeiswyr a enwebwyd. Mae'n rhaid i'r datganiad hwn am y sawl a enwebwyd gynnwys yr wybodaeth briodol am bob un y mae ei enwebiad fel ymgeisydd wedi cael ei gadarnhau ynghyd â gwybodaeth am y rhai a enwebwyd ond nad yw eu henwebiad wedi'i gadarnhau mwyach a'r rheswm dros hynny.

Os yw person wedi cael ei enwebu ac yn parhau'n ymgeisydd, mae'n rhaid i'r swyddog canlyniadau gyhoeddi enwau'r person hwnnw a'r disgrifiad ohono (os oes un) a roddwyd ar ei bapur enwebu, gwybodaeth am gyfeiriad cartref a'r wybodaeth yn ei ddatganiad ynglŷn ag aelodau o blaid wleidyddol. Os yw ymgeisydd wedi dewis peidio â chyhoeddi ei gyfeiriad cartref (drwy nodi hyn ar ei ffurflen cyfeiriad cartref) ni chaiff y swyddog canlyniadau gyhoeddi'r cyfeiriad cartref fel rhan o'r datganiad am y sawl a enwebwyd, ond bydd yn cynnwys yr ardal gartref berthnasol fel y'i nodwyd gan yr ymgeisydd. Dylai'r datganiad am y sawl a enwebwyd fod yn nhrefn yr wyddor yn ôl cyfenw ac mae'n rhaid iddo ddangos enwau cyntaf a chyfenwau'r ymgeisydd a ddefnyddir yn gyffredin oni

bai bod y swyddog canlyniadau o'r farn bod yr enwau hynny yn debygol o gamarwain neu ddrysu etholwyr neu oni bai eu bod yn cael eu hystyried yn anweddus neu'n dramgwyddus.

Ar yr un pryd â chyhoeddi'r datganiad am y sawl a enwebwyd, mae'n rhaid i'r swyddog canlyniadau gyhoeddi ar-lein ddatganiad personol pob ymgeisydd sydd wedi cyflwyno un iddo.

Pan fo dau ymgeisydd neu fwy yn rhannu enw tebyg iawn neu'r un enw, eu bod wedi nodi na ddylai eu cyfeiriadau cartref gael eu cyhoeddi a'u bod yn preswyllo yn yr un ardal gartref, gall y swyddog canlyniadau wneud newidiadau neu ychwanegiadau a fydd yn helpu pleidleiswyr i wahaniaethu rhwng y ddau ymgeisydd. Mae'n rhaid i'r swyddog canlyniadau roi sylw i unrhyw ganllawiau a roddir gan y Comisiwn Etholiadol wrth wneud y newidiadau neu'r ychwanegiadau hyn. Pan fo'n ymarferol gwneud hynny, mae'n rhaid i'r swyddog canlyniadau hefyd ymgynghori â'r bobl y mae'n newid eu gwybodaeth neu'n ychwanegu at eu gwybodaeth.

Caniateir i'r swyddog canlyniadau gywiro unrhyw fân wallau a welir ar y papur enwebu, y ffurflen cyfeiriad cartref neu'r datganiad personol cyhyd â bod hyn yn cael ei wneud cyn i'r datganiad am y sawl a enwebwyd gael ei gyhoeddi. Mae Rheol 17 yn nodi'r math o wallau y gellir eu cywiro.

Mae Rheolau 18 a 19 yn nodi'r broses ar gyfer archwilio papurau enwebu a ffurflenni cyfeiriad cartref. Caiff unrhyw un archwilio papurau enwebu yn ystod "y cyfnod archwilio", sef oriau swyddfa arferol ar unrhyw ddiwrnod ar ôl y diwrnod olaf ar gyfer cyflwyno'r papurau enwebu a chyn y diwrnod pleidleisio. Caiff person sy'n archwilio papurau enwebu gopïo'r papurau, neu rannau ohonynt. Dim ond personau a restrir yn Rheol 19 o'r Rheolau hyn a gaiff archwilio ffurflenni cyfeiriad cartref, sef:

- ymgeisydd arall sy'n sefyll yn yr un ward etholiadol,
- asiant etholiad ymgeisydd arall sy'n sefyll yn yr un ward etholiadol,
- person a enwebwyd gan ymgeisydd yn y ward etholiadol os yw'n gweithredu fel ei asiant etholiad ei hun.

Yr un yw'r cyfnod archwilio ar gyfer ffurflenni cyfeiriad cartref a phapurau enwebu, ond ni chaniateir i unrhyw un sy'n archwilio'r ffurflen cyfeiriad cartref gopïo'r ffurflen honno na darnau ohoni.

Yn olaf, mae Rheol 20 yn caniatáu i'r swyddog canlyniadau roi gorau i'r gweithrediadau sy'n ymwneud â'r broses enwebu os ymyrrir ar y gweithrediadau ar unrhyw ddiwrnod drwy derfysg neu drais agored. Os mai ar y diwrnod olaf ar gyfer cyflwyno papurau enwebu y rhoddir y gorau i'r gweithrediadau, mae'n rhaid i'r gweithrediadau fynd rhagddynt y diwrnod canlynol.

Dull ethol

Ar ôl y weithdrefn enwebu a chyhoeddi'r datganiad am y sawl a enwebwyd, mae'n rhaid i'r swyddog canlyniadau benderfynu a yw nifer y sawl sy'n dal i fod wedi'u henwebu'n ddilys ar gyfer y ward etholiadol yn fwy na nifer y cynghorwyr sydd i'w hethol.

Os *na* fydd nifer y sawl sy'n dal i fod wedi'u henwebu'n ddilys *yn fwy* na nifer y cynghorwyr sydd i'w hethol, mae'n rhaid i'r swyddog canlyniadau ddatgan bod y person neu'r personau sy'n sefyll wedi cael ei ethol neu eu hethol. Os felly, ni fydd pleidlais yn cael ei chynnal.

Os bydd nifer y sawl sy'n dal i fod wedi'u henwebu'n ddilys yn fwy na nifer y cynghorwyr sydd i'w hethol, mae'n rhaid cynnal pleidlais.

Rhan 3: Y bleidlais mewn etholiadau a ymleddir

Darpariaethau cyffredinol

Mae'r darpariaethau cyffredinol a nodir yn Rhan 3 o'r Rheolau hyn yn ymwneud â'r paratodau y bydd yn rhaid i'r swyddog canlyniadau eu gwneud i gynnal pleidlais i ethol y cynghorwyr.

Mae Rheol 22 yn darparu bod yn rhaid i'r pleidleisiau gael eu bwrw drwy bleidlais gudd. Mae'n rhaid i bleidlais gudd pob pleidleisiwr gynnwys papur pleidleisio. Yr unig bersonau sydd â hawl i gael eu henwau wedi'u rhoi ar y papur pleidleisio yw'r rhai sy'n parhau i fod wedi'u henwebu'n ddilys ar gyfer y ward etholiadol dan sylw. Mae'n rhaid i'r papur pleidleisio ddilyn y ffurf a nodir yn Atodiad 2 i'r Rheolau hyn, mae'n rhaid iddo gael ei argraffu yn unol â'r cyfarwyddiadau a roddir yn Atodiad 2 i'r Rheolau hyn, mae'n rhaid iddo gynnwys enwau ymgeiswyr a disgrifiadau ohonynt a gwybodaeth am eu cyfeiriad cartref yn unol â'r wybodaeth a gyhoeddwyd fel rhan o'r datganiad am y sawl a enwebwyd (noder na fydd cyfeiriad cartref person yn ymddangos ar y papur pleidleisio os bydd wedi dewis peidio â chyhoeddi ei gyfeiriad cartref, yn unol â'r datganiad am y sawl a enwebwyd; yn hytrach, yr ardal gartref berthnasol, fel y'i nodwyd gan yr ymgeisydd, a gaiff ei chyhoeddi). Mae'n rhaid bod modd plygu'r papur pleidleisio ac mae'n rhaid bod rhif a marc adnabod unigryw wedi'u hargraffu ar y cefn. Mae'n rhaid i enwau'r ymgeiswyr ar y papurau pleidleisio fod yn yr un drefn â'r hyn a roddwyd yn y datganiad am y sawl a enwebwyd.

Os yw ymgeisydd wedi defnyddio disgrifiad y bydd etholwyr yn debygol o'i gysylltu â phlaidd wleidyddol gofrestredig, caiff y papur pleidleisio gynnwys un arwyddlun cofrestredig ar gyfer y blaidd yn erbyn enw'r ymgeisydd hwnnw, Os yw ymgeisydd wedi defnyddio disgrifiad y bydd etholwyr yn debygol o gysylltu â *dau neu fwy* o bleidiau gwleidyddol cofrestredig, caiff y papur pleidleisio gynnwys un arwyddlun cofrestredig ar gyfer *un* o'r pleidiau gwleidyddol yn erbyn enw'r ymgeisydd. Er mwyn i hyn ddigwydd, mae'n rhaid i'r ymgeisydd

wneud cais ysgrifenedig i'r swyddog canlyniadau, ac mae'n rhaid i'r swyddog canlyniadau gydymffurfio â'r cais.

Mae'n rhaid i'r swyddog canlyniadau baratoi rhestr rhifau cyfatebol ac mae'n rhaid i hon fod ar y ffurf a nodir yn Atodiad 3 i'r Rheolau hyn. Mae'n rhaid i'r rhestr rhifau cyfatebol fod mewn dwy ran. Mae'n rhaid i Ran 1 o'r rhestr gynnwys rhif a marciau adnabod unigryw'r holl bapurau pleidleisio sydd i'w dosbarthu i bleidleiswyr sydd â'r hawl i bleidleisio drwy'r post. Mae'n rhaid i Ran 2 gynnwys rhifau'r holl bapurau pleidleisio, ond nid y marciau adnabod unigryw, sydd i'w rhoi i orsafoedd pleidleisio i'w dosbarthu i bleidleiswyr sydd â'r hawl i bleidleisio mewn gorsafoedd pleidleisio.

Mae'n rhaid i bob papur pleidleisio a ddefnyddir yn ystod yr etholiad gynnwys marciau diogelwch priodol, a elwir yn "farc swyddogol" ac mae'n rhaid cadw'r marc swyddogol yn gyfrinachol. Caiff swyddogion canlyniadau ddefnyddio marc swyddogol gwahanol at ddibenion gwahanol yn ystod yr un etholiad, ond mae'n rhaid iddynt aros am gyfnod o bum mlynedd o leiaf rhwng defnyddio'r un marc swyddogol.

Ni fydd yn ofynnol i neb sydd wedi pleidleisio mewn etholiad ddweud i ba ymgeisydd y pleidleisiodd unrhyw bryd yn ystod unrhyw weithrediadau cyfreithiol sy'n herio'r etholiad hwnnw.

At ddiben cynnal pleidlais neu gyfrif y pleidleisiau, caiff y swyddog canlyniadau ddefnyddio unrhyw un o'r ystafelloedd canlynol yn ddi-dâl:

- ystafell mewn ysgol a gynhelir neu a gynorthwyir gan gyngor sir neu gyngor bwrdeistref sirol;
- ystafell mewn ysgol sy'n cael grant gan Senedd Cymru neu Senedd y DU;
- unrhyw ystafell arall lle mae costau cynnal a chadw'r ystafell yn cael eu talu'n rhannol neu'n gyfan gwbl drwy arian cyhoeddus.

Os bydd swyddog canlyniadau yn defnyddio ystafell o'r fath, mae'n rhaid iddo unioni unrhyw ddifrod i'r ystafell o ganlyniad i'w defnyddio ar gyfer pleidlais neu gyfrif y pleidleisiau a thalu unrhyw gost y mae'r person neu'r corff sy'n rheoli'r ystafell wedi mynd iddi wrth i'r ystafell gael ei defnyddio ar gyfer pleidlais neu gyfrif y pleidleisiau.

Camau gweithredu i'w cymryd cyn pleidlais

Cyn i bleidlais gael ei chynnal, mae'n rhaid i'r swyddog canlyniadau gyhoeddi hysbysiad o bleidlais sy'n nodi diwrnod y bleidlais, a'r amseroedd pleidleisio. Mae'n rhaid iddo hefyd nodi nifer y cynghorwyr sy'n cael eu hethol dros y ward etholiadol, ac enwau pob un o'r ymgeiswyr a disgrifiadau ohonynt ynghyd â gwybodaeth am eu cyfeiriad cartref (fel y bo'n briodol). Ar yr un pryd â chyhoeddi'r hysbysiad o bleidlais, neu cyn gynted ag y bo'n ymarferol ar ôl hynny, mae'n rhaid i'r swyddog canlyniadau roi copi o'r hysbysiad i bob un o'r asiantau etholiad.

Os bydd gan bleidleisiwr yr hawl i bleidleisio drwy'r post, mae'n rhaid i'r swyddog canlyniadau ddsbarthu papur pleidleisio, datganiad pleidleisio drwy'r post (ar y ffurf a nodir yn Atodiad 4 i'r Rheolau hyn, neu ar ffurf debyg) ac amlenni ar gyfer dychwelyd yr holl bapurau pleidleisio a'r datganiad pleidleisio drwy'r post i'r pleidleisiwr. Mae'n rhaid i'r datganiad pleidleisio drwy'r post gynnwys lle i'r etholwr lofnodi'r ffurflen, neu pan ddefnyddir dirprwy, mae'n rhaid bod modd i'r dirprwy lofnodi'r ffurflen (oni bai bod y swyddog cofrestru wedi dileu'r angen am lofnod, yn y naill achos neu'r llall). Mae'n rhaid bod modd i'r etholwr roi ei ddyddiad geni ar y ffurflen, neu pan ddefnyddir dirprwy, mae'n rhaid bod modd i'r dirprwy roi ei ddyddiad geni.

Mae'n rhaid i'r swyddog canlyniadau hefyd roi gwybodaeth i'r pleidleisiwr post ynglŷn â sut y gall gael gafael ar gymorth neu ragor o wybodaeth mewn perthynas â'i bleidlais. Bydd hyn yn cynnwys sut i gael cyfieithiadau o unrhyw gyfarwyddiadau neu ganllawiau a ddsbarthwyd ar y cyd â'r papur pleidleisio mewn ieithoedd heblaw Cymraeg a Saesneg, cyfieithiad Braille o unrhyw gyfarwyddiadau neu ganllawiau, darluniad graffigol o unrhyw gyfarwyddiadau neu ganllawiau, neu unrhyw ffurf arall ar gyfarwyddiadau neu ganllawiau a all fod ar gael.

Os bydd y bleidlais bost yn cael ei ddsbarthu i berson mewn cyfeiriad yn y DU, mae'n rhaid i'r swyddog canlyniadau sicrhau y gall y pleidleisiwr ddychwelyd y papur pleidleisio a'r datganiad pleidleisio drwy'r post yn ddi-dâl.

Cyn i'r hysbysiad o bleidlais gael ei gyhoeddi neu ar yr un pryd, mae'n rhaid i'r swyddog canlyniadau gyhoeddi hysbysiad o leoliad pob gorsaf bleidleisio a'r disgrifiad o'r pleidwyr sydd â hawl i bleidleisio yno. Mae'n rhaid i'r swyddog canlyniadau sicrhau bod digon o orsafoedd pleidleisio a neilltuo etholwyr i'r orsaf bleidleisio. Gellir darparu un neu fwy o orsafoedd pleidleisio yn yr un ystafell, ac mae'n rhaid i'r swyddog canlyniadau ddarparu digon o gabanau ym mhob gorsaf bleidleisio er mwyn sicrhau y gall pleidleiswyr farcio eu pleidleisiau heb i neb edrych arnynt.

Cyn gynted ag y bo'n ymarferol ar ôl cyhoeddi'r hysbysiad o etholiad, mae'n rhaid i'r swyddog canlyniadau anfon cerdyn pleidleisio swyddogol at etholwyr nad ydynt yn pleidleisio drwy'r post, neu eu ddsbarthu iddynt; cerdyn pleidleisio drwy'r post swyddogol i etholwyr sy'n pleidleisio drwy'r post ac nid drwy ddirprwy; cerdyn pleidleisio swyddogol ar gyfer pleidleisio drwy ddirprwy i berson sy'n pleidleisio fel dirprwy dros etholwr ac nid drwy'r post; cerdyn pleidleisio dirprwy drwy'r post swyddogol i berson sy'n pleidleisio dros etholwr drwy'r post. Mae'n rhaid i gerdyn pleidleisio swyddogol, neu gerdyn pleidleisio drwy'r post swyddogol gael ei anfon neu ei ddsbarthu i gyfeiriad cymwys yr etholwr. Yn yr un modd, mae'n rhaid i'r cerdyn pleidleisio dirprwy swyddogol neu'r cerdyn pleidleisio dirprwy drwy'r post swyddogol gael ei anfon neu ei ddsbarthu i gyfeiriad y dirprwy fel y'i nodwyd ar y rhestr dirprwyon.

Mae'n rhaid i bob cerdyn pleidleisio fod ar y ffurf a nodir yn Atodiad 5 i'r Rheolau hyn, neu ar ffurf i'r un perwyl. Mae'n rhaid i'r cerdyn pleidleisio gynnwys:

- enw'r cyngor y mae'r cynghorydd yn cael ei ethol iddo;
- y ward etholiadol y mae'r cynghorwyr i'w hethol iddi;
- nifer y cynghorwyr sydd i'w hethol i'r ward etholiadol honno;
- enw'r etholwr, cyfeiriad cymwys a'i rif ar y gofrestr;
- dyddiad ac oriau'r bleidlais a lleoliad gorsaf bleidleisio'r etholwr;
- unrhyw wybodaeth arall sy'n briodol ym marn y swyddog canlyniadau.

Pan gaiff rhywun ei gynnwys ar gofrestr llywodraeth leol fel etholwr dienw, mae'n rhaid i'r cerdyn pleidleisio gynnwys yr wybodaeth fel y'i nodir uchod ac eithrio enw'r etholwr ac mae'n rhaid i'r cerdyn pleidleisio gael ei anfon neu ei ddosbarthu mewn amlen neu fath arall o orchudd fel na ddatgelir bod gan yr etholwr gofnod dienw.

Mae'n ofynnol i'r swyddog canlyniadau benodi swyddog llywyddu ym mhob gorsaf bleidleisio a digon o glercod a fydd yn angenrheidiol i gynnal y bleidlais, neu'r cyfrif, neu at ddibenion eraill yr etholiad, a'u talu. Ni chaiff y swyddog canlyniadau benodi'n fwriadol swyddog llywyddu neu glerc sydd wedi cael ei gyflogi gan neu ar ran ymgeisydd mewn cysylltiad â'r etholiad. Os bydd y swyddog canlyniadau yn dymuno, caiff llywyddu mewn gorsaf bleidleisio ar ôl gwneud addasiadau priodol o ran y camau gweithredu i'w cymryd gan swyddog canlyniadau i swyddog llywyddu neu fel arall.

Mae'n ofynnol hefyd i'r swyddog canlyniadau roi digon o focsys pleidleisio a phapurau pleidleisio i bob swyddog llywyddu, fel y bernir yn angenrheidiol. Mae'n rhaid i bob bocs pleidleisio fod o wneuthuriad fel y gellir rhoi papurau pleidleisio i mewn ond na ellir eu tynnu allan heb ddatgloi'r bocs neu dynnu'r sêl (yn dibynnu ar gynllun y bocs). Mae'n rhaid i'r swyddog canlyniadau roi deunyddiau sy'n galluogi'r pleidleisiwr i farcio'r papur pleidleisio, copïau o'r gofrestr etholwyr berthnasol, hynny yw, yr etholwyr hynny a neilltuwyd i'r orsaf bleidleisio honno, copïau o hysbysiadau a gyhoeddwyd o ran y Rheolau hyn i'r graddau y maent yn ymwneud â'r gofrestr etholwyr berthnasol, copïau o'r rhannau o unrhyw restrau o bersonau sydd â'r hawl i bleidleisio drwy'r post neu drwy ddirprwy sy'n cyfateb i'r gofrestr etholwyr berthnasol, a rhestr rhifau cyfatebol yr orsaf bleidleisio, sy'n cynnwys Rhan 2 o'r rhestr rhifau cyfatebol fel y'i nodir yn y Rheolau hyn, i bob gorsaf bleidleisio.

Mae'n rhaid i'r swyddog canlyniadau sicrhau bod copi enghreifftiol print bras o'r papur pleidleisio yn cael ei arddangos ym mhob gorsaf bleidleisio; mae'n rhaid i hwn gael ei nodi'n glir fel copi "sbesimen". Gall y papur pleidleisio enghreifftiol gynnwys cyfieithiad o'r geiriau ar y papur pleidleisio i ieithoedd eraill heblaw Cymraeg neu Saesneg fel y bo'n briodol ym marn y swyddog canlyniadau. Yn ychwanegol at hyn, mae'n rhaid i'r swyddog canlyniadau ddarparu copi enghreifftiol chwyddedig a ddelir â llaw o'r papur pleidleisio er mwyn helpu pleidleiswyr sydd â golwg rhannol. Mae'n rhaid i'r swyddog canlyniadau hefyd ddarparu dyfais sy'n galluogi pleidleiswyr sy'n ddall neu sydd â golwg rhannol i bleidleisio'n annibynnol, heb gymorth y swyddog llywyddu na chydymaith. Mae'n rhaid bod modd rhoi papur pleidleisio i mewn i'r ddyfais hon, neu ei dynnu allan, neu ei atodi neu ei ddatod heb ddifodi'r papur pleidleisio. Mae'n rhaid i'r ddyfais hefyd ddal y papur pleidleisio yn ei le yn sownd pan fydd rhywun yn ei defnyddio a rhaid iddi fod yn fodd addas i'r pleidleisiwr nodi'r

mannau ar y papur pleidleisio lle y gellir marcio pleidleisiau, adnabod yr ymgeisydd y mae pob man yn cyfeirio ato a galluogi'r pleidleisiwr i farcio ei bleidlais yn y man a ddewisir.

Mae'n rhaid i'r swyddog canlyniadau hefyd ddarparu hysbysiad fel y'i nodir yn Atodiad 6 i'r Rheolau hyn sy'n rhoi cyfarwyddiadau er arweiniad pleidleiswyr wrth bleidleisio a fydd yn cael ei arddangos y tu mewn i bob caban pleidleisio yn yr orsaf bleidleisio, y tu mewn i'r orsaf bleidleisio ond y tu allan i'r cabanau pleidleisio a'r tu allan i'r orsaf bleidleisio. Caiff y swyddog canlyniadau hefyd ddarparu copïau o'r hysbysiad mewn print Braille neu ieithoedd eraill heblaw Cymraeg neu Saesneg, os cred y bydd hyn yn briodol.

Mae'r Rheolau hyn hefyd yn nodi y gall ymgeiswyr benodi asiantau pleidleisio ac asiantau cyfrif. Mae'n rhaid i'r penodiadau hyn gael eu gwneud cyn y bleidlais ac mae'n rhaid i'r swyddog canlyniadau gael ei hysbysu o'r penodiadau, heb fod yn hwyrach na'r pumed diwrnod cyn y bleidlais, gan gynnwys eu manylion personol. Gall yr asiant pleidleisio fynd i'r orsaf bleidleisio gyda'r nod o ganfod achosion o *gambersonadu*, hynny yw rhywun sy'n bwrw pleidlais yno tra bo'n esgus bod yn rhywun arall. Gall yr asiant cyfrif fod yn bresennol yn y cyfrif pleidleisiau. Gall yr un person gael ei benodi'n asiant pleidleisio neu'n asiant cyfrif gan fwy nag un ymgeisydd. Gall y swyddog canlyniadau gyfyngu ar nifer yr asiantau cyfrif, ond mae'n rhaid i'r nifer hwnnw fod yr un peth i bob ymgeisydd. Pe bai'r asiant pleidleisio neu'r asiant cyfrif yn marw, neu pe bai'n colli'r galluedd i weithredu, caniateir i'r ymgeisydd benodi asiant arall ac mae'n rhaid hysbysu'r swyddog canlyniadau ar unwaith am hyn a hefyd roi manylion personol yr asiant newydd. Os yw'r Rheolau hyn yn ei gwneud yn ofynnol bod rhywbeth yn cael ei wneud ym mhresenoldeb yr asiantau pleidleisio neu'r asiantau cyfrif, ac nad oes asiant yn bresennol ar yr adeg neu yn y man a bennwyd, nid yw hyn yn annilysu'r cam a gymerwyd. Yn yr un modd, os nad oes gan ymgeisydd asiant cyfrif, caiff y swyddog canlyniadau roi i'r ymgeisydd unrhyw hysbysiad y mae'n ofynnol ei roi i'r asiant cyfrif.

Mae'n rhaid i'r swyddog canlyniadau sicrhau bod pob un sy'n bresennol mewn gorsaf bleidleisio, heblaw y rhai sy'n pleidleisio, y rhai sy'n cynorthwyo pleidleisiwr ag anabledau neu gwnstabl ar ddyletswydd, gael hysbysiad sy'n nodi bod yn rhaid iddynt gadw cyfrinachedd y bleidlais a helpu i gadw cyfrinachedd y bleidlais. Ni chaniateir iddynt roi gwybod i neb, cyn diwedd y cyfnod pleidleisio, i bwy y mae unigolyn wedi pleidleisio, rhif unrhyw etholwr fel y'i nodwyd ar y gofrestr etholwyr na natur y marc swyddogol. Os na fydd person yn dilyn y gyfraith fel y'i nodwyd yn adran 66(1), (3) a (6) o *Ddeddf Cynrychiolaeth y Bobl 1983*, bydd yn agored i ddirwy neu dymor o garchar nad yw'n fwy na chwe mis, ar ôl collfarn ddiannod.

Os caiff pleidlais bost, neu bleidlais bost drwy ddirprwy ei dychwelyd at y swyddog canlyniadau, mae'n rhaid i'r swyddog canlyniadau farcio'r rhestr o bleidleiswyr drwy'r post neu'r rhestr o bleidleiswyr drwy'r post drwy ddirprwy yn y drefn honno yn y modd a ragnodwyd gan Reoliadau Cynrychiolaeth y Bobl (Cymru a Lloegr) 2001.

Y Bleidlais

Mae'r rheolau hyn yn nodi pwy y caiff y swyddog llywyddu mewn gorsaf bleidleisio ganiatáu iddo ddod i mewn i'r orsaf bleidleisio ai peidio. Mae'n rhaid i'r swyddog llywyddu wahardd unrhyw un o'r orsaf bleidleisio nad yw'n dod o dan un o'r categorïau canlynol:

- Pleidleiswyr sydd wedi cael eu neilltuo i'r orsaf bleidleisio;
- Unrhyw un o dan 16 oed sydd wedi dod gyda phleidleisiwr;
- Yr ymgeisydd a'i asiantau etholiad;
- Yr asiantau pleidleisio a benodir i fod yn bresennol yn yr orsaf bleidleisio;
- Y clercod a benodir i fod yn bresennol yn yr orsaf;
- Y swyddog canlyniadau neu aelodau o staff y swyddog canlyniadau;
- Ac unrhyw un a fyddai â hawl i fod yn yr orsaf bleidleisio o dan unrhyw un o gymalau 6A i 6D o Ddeddf Pleidiau Gwleidyddol, Etholiadau a Refferenda 2000, sef cynrychiolwyr y Comisiwn Etholiadol ac arsylwyr achrededig;
- Y cwnstabiliaid ar ddyletswydd;
- Cymdeithion pleidleiswyr ag anabledau.

Mae'n ofynnol i swyddog llywyddu'r orsaf bleidleisio reoli cyfanswm nifer y pleidleiswyr a phersonau o dan 16 oed sydd wedi dod gyda phleidleisiwr y caniateir iddynt fynd i mewn i'r orsaf bleidleisio ar unrhyw adeg benodol. Ni chaniateir i fwy nag un asiant pleidleisio fesul ymgeisydd fod y tu mewn i'r orsaf bleidleisio.

Os bydd cwnstabl ar ddyletswydd yn yr orsaf bleidleisio, neu berson a gyflogir gan y swyddog canlyniadau i weithio yn yr orsaf bleidleisio, yn dymuno bwrw ei bleidlais yn yr orsaf bleidleisio honno, yn hytrach nag yn yr orsaf bleidleisio y mae wedi cael ei neilltuo iddi, caiff wneud hynny ar yr amod ei fod yn cyflwyno tystysgrif ar y ffurf a nodir yn Atodiad 7 i'r Rheolau hyn. Yn achos cwnstabl, mae'n rhaid i'r dystysgrif hon gael ei llofnodi gan swyddog yr heddlu ar reng arolygydd neu'n uwch. Yn achos person a gyflogir gan y swyddog canlyniadau i weithio yn yr orsaf bleidleisio, mae'n rhaid i'r dystysgrif hon gael ei llofnodi gan y swyddog canlyniadau.

Mae'n rhaid i swyddog llywyddu'r orsaf bleidleisio gadw trefn yn yr orsaf bleidleisio. Os bydd person yn camymddwyn yn yr orsaf bleidleisio, neu'n methu ag ufuddhau i orchmynion a roddir yn gyfreithlon gan y swyddog llywyddu, caiff y swyddog llywyddu orchmyn i'r person hwnnw gael ei symud o'r orsaf bleidleisio. O dan yr amgylchiadau hyn, caiff y person ei symud gan gwnstabl yn yr orsaf bleidleisio neu ger yr orsaf bleidleisio neu unrhyw un arall sydd wedi'i awdurdodi'n ysgrifenedig gan y swyddog canlyniadau i symud pobl o'r orsaf bleidleisio. Os caiff person ei symud o'r orsaf bleidleisio, ni chaiff ddychwelyd heb ganiatâd penodol y swyddog llywyddu. Os caiff person ei symud a'i gyhuddo o gyflawni trosedd yn yr orsaf bleidleisio, gellir ymdrin â'r person fel pe bai wedi cael ei roi yn y ddalfa gan gwnstabl am drosedd heb warant. Ni chaniateir i'r pwerau a nodir yn y rheol hon, sef Rheol 39, gael eu

harfer i atal pleidleisiwr sydd â hawl fel arall i bleidleisio mewn gorsaf bleidleisio rhag cael cyfle i bleidleisio yn yr orsaf bleidleisio honno.

Yn union cyn i'r bleidlais ddechrau, mae'n rhaid i'r swyddog llywyddu ddangos y bocs pleidleisio gwag i'r bobl hynny (os oes rhai) sy'n bresennol yn yr orsaf bleidleisio. Mae'n rhaid iddynt weld bod y bocs pleidleisio yn wag. Yna, mae'n rhaid i'r swyddog llywyddu gloi'r bocs (os oes clo arno) a gosod sêl y swyddog canlyniadau arno, yn y fath fodd ag sy'n ei atal rhag cael ei agor heb dorri'r sêl. Yna, mae'r swyddog llywyddu yn gosod y bocs o fewn golwg, fel y gall papurau pleidleisio gael eu dychwelyd iddo. Mae'n rhaid i'r swyddog llywyddu gadw'r bocs dan glo, os oes clo arno, a dan sêl; os nad oes clo arno, mae'n rhaid ei gadw dan sêl.

Mae Rheol 41 yn nodi cwestiynau y caiff swyddog llywyddu eu gofyn i rywun cyn rhoi papur pleidleisio iddo. Ni chaiff ofyn unrhyw un o'r cwestiynau hyn unwaith y bydd y papur pleidleisio wedi'i roi i'r person. Mae'r Rheol hefyd yn nodi'r cwestiynau y mae'n rhaid i swyddog llywyddu eu gofyn i berson ar gais yr ymgeisydd neu'r asiant. Mae Tabl 1 a Thabl 2 a ddarperir yn Rheol 41 yn nodi union amgylchiadau'r pleidleisiwr a'r union gwestiwn y caiff swyddog llywyddu ei ofyn i'r pleidleisiwr hwnnw. Prif ddiben y cwestiynau hyn yw cadarnhau pwy yw'r pleidleisiwr ac a yw'n gymwys i gymryd rhan yn y ffordd y mae'n ceisio ei wneud, er enghraifft os yw'n gwneud cais fel dirprwy etholwr a enwir ar gofrestr llywodraeth leol.

Dim ond os yw ymgeisydd neu asiant etholiad neu asiant pleidleisio ymgeisydd wedi gwneud datganiad ysgrifenedig bod ganddo achos rhesymol dros gredu bod y person wedi cyflawni trosedd *cambersonadu*, hynny yw, yn dweud bod rhywun yn bwrw pleidlais tra bo'n esgus bod yn rhywun arall, y gellir atal rhywun rhag pleidleisio; a/neu os caiff y person ei arestio ar y sail yr amheuir ei fod yn cyflawni neu ar fin cyflawni trosedd *cambersonadu*.

Mae'r Rheolau hyn yn nodi'r weithdrefn bleidleisio sydd i'w dilyn yn yr orsaf bleidleisio gan y pleidleisiwr a staff yr orsaf bleidleisio. Pan fydd pleidleisiwr yn gwneud cais am bapur pleidleisio, mae'n rhaid rhoi un iddo. Yn union cyn rhoi'r papur pleidleisio, mae'n rhaid dweud rhif yr etholwr, fel y'i nodwyd ar y gofrestr etholwyr, yn uchel. Oni bai bod gan yr etholwr gofnod dienw, mae'n rhaid i enw'r etholwr, fel y'i nodwyd ar y gofrestr etholwyr, gael ei ddweud yn uchel. Mae'n rhaid i rif yr etholwr gael ei farcio ar restr rhifau cyfatebol yr orsaf bleidleisio wrth ymyl rhif y papur pleidleisio a gaiff ei roi. Mae'n rhaid rhoi marc ar y gofrestr etholwyr yn yr orsaf bleidleisio wrth ymyl rhif yr etholwr er mwyn dangos bod papur pleidleisio wedi cael ei dderbyn. Ni chaiff y marc hwn nodi pa bapur pleidleisio penodol a dderbyniwyd. Pan fydd y person yn gweithredu fel dirprwy, mae'n rhaid rhoi marc wrth ymyl enw'r person hwnnw ar y rhestr dirprwyon. Pan fydd gan etholwr gofnod dienw ar y gofrestr etholwyr, mae'n rhaid i gerdyn pleidleisio swyddogol yr etholwr gael ei ddangos i'r swyddog llywyddu cyn i'r papur pleidleisio gael ei roi (a rhaid peidio â rhoi papur pleidleisio os nad oes gan yr etholwr ei gerdyn pleidleisio swyddogol) a dim ond y rhif y gellir ei ddweud yn uchel.

Unwaith y bydd y pleidleisiwr wedi cael y papur pleidleisio, mae'n rhaid iddo fynd i mewn i un o gabanau'r orsaf bleidleisio'n syth. Yna, mae'n rhaid i'r pleidleisiwr farcio'r papur pleidleisio yn gyfrinachol, plygu'r papur pleidleisio fel bod y bleidlais wedi'i chuddio, dangos cefn y papur pleidleisio i'r swyddog llywyddu fel y gellir gweld y rhif a'r marc adnabod unigryw arall ac yna roi'r papur pleidleisio i mewn i'r bocs pleidleisio ym mhresenoldeb y swyddog llywyddu. Cyn gynted ag y bydd y pleidleisiwr yn rhoi'r papur pleidleisio yn y bocs pleidleisio, mae'n rhaid iddo adael yr orsaf bleidleisio. Os bydd y pleidleisiwr yn yr orsaf bleidleisio, neu mewn ciw y tu allan i'r orsaf bleidleisio, ar ddiwedd y cyfnod pleidleisio ac na fydd wedi cael cyfle i fwrw ei bleidlais eto, bydd yn rhaid i'r swyddog llywyddu ganiatáu iddo fwrw ei bleidlais cyn gynted ag y bo'n ymarferol.

Wrth farcio'r papur pleidleisio, caiff pleidleisiwr ofyn i'r swyddog llywyddu roi'r marc ar ei ran os yw'n ddall, os oes nam ar ei olwg neu os na all ddarllen. Mae'n rhaid i'r swyddog llywyddu roi'r marc ar y papur pleidleisio yn unol â chyfarwyddyd y pleidleisiwr ac mae'n rhaid iddo wneud hynny ym mhresenoldeb unrhyw asiantau pleidleisio fydd yn yr orsaf bleidleisio ar adeg y cais. Unwaith y bydd wedi rhoi'r marc ar y papur pleidleisio yn unol â chyfarwyddyd y pleidleisiwr, bydd yn rhaid i'r swyddog llywyddu osod y papur pleidleisio yn y bocs pleidleisio. Os bydd y swyddog llywyddu yn gwneud hyn, mae'n rhaid iddo gadw rhestr o bleidleiswyr a elwir yn "rhestr o bleidleisiau a farciwyd gan y swyddog llywyddu" sy'n cynnwys enw a rhif y pleidleisiwr a'r rheswm dros farcio'r bleidlais ar ei ran.

Caiff pleidleiswyr sy'n ddall, pleidleiswyr sydd â nam ar eu golwg neu bleidleiswyr na allant ddarllen hefyd wneud cais i'r swyddog llywyddu am ganiatâd i bleidleisio gyda chymorth cydymaith. Mae'n rhaid i'r pleidleisiwr ddweud wrth y swyddog llywyddu, ar lafar neu'n ysgrifenedig, pam mae'n gofyn am gymorth cydymaith. Yna, bydd yn ofynnol i gydymaith y pleidleisiwr wneud datganiad ysgrifenedig i'r swyddog llywyddu yn nodi ei fod yn gymwys i gynorthwyo'r pleidleisiwr, hynny yw ei fod eisoes yn bleidleisiwr sy'n gymwys i bleidleisio yn yr etholiad hwnnw neu ei fod yn berthynas i'r pleidleisiwr ac yn 16 oed neu'n hŷn. Mae hefyd yn ofynnol i'r cydymaith ddatgan yn ysgrifenedig nad yw wedi cynorthwyo mwy nag un pleidleisiwr ag anabledau yn flaenorol yn yr etholiad. Mae'n rhaid i'r datganiad hwn fod ar ffurf a nodir yn Atodiad 8 i'r Rheolau hyn ac mae'n rhaid iddo gael ei roi i'r swyddog llywyddu a fydd yn ei ardystio. Mae'n ofynnol i'r swyddog llywyddu yn yr orsaf bleidleisio gadw rhestr o bleidleiswyr a elwir yn "rhestr o bleidleiswyr ag anabledau a gynorthwywyd gan gymdeithion" sy'n cynnwys enw a rhif y pleidleisiwr ac enw a chyfeiriad y cydymaith. Pan fydd gan y pleidleisiwr gofnod dienw ar y rhestr etholwyr, dim ond y rhif etholiadol y dylid ei gofnodi ar y rhestr hon.

Mae'r Rheolau hyn hefyd yn darparu chwe set o amgylchiadau pan fo pleidleisiwr wedi gwneud cais am bapur pleidleisio a bod ganddo'r hawl i bleidleisio unwaith y bydd wedi ateb y cwestiynau a nodir yn Rheol 41 yn foddhaol, ond y caiff ei bleidleisiau eu trin yn wahanol oherwydd bydd papur pleidleisio o liw gwahanol i'r papurau pleidleisio eraill a ddefnyddir yn yr etholiad yn cael ei roi iddo a bydd yn rhaid iddo ddychwelyd ei bleidlais i'r swyddog llywyddu yn lle ei roi yn y bocs pleidleisio:

- Y set gyntaf o amgylchiadau lle y gall hyn ddigwydd yw os bydd yr ymgeisydd yn ymhoni ei fod yn etholwr penodol a enwyd yn y copïau o'r gofrestr etholwyr ond nad yw wedi'i enwi'n bleidleisiwr drwy'r post nac ar y rhestr dirprwyon, ac os oes rhywun arall eisoes wedi pleidleisio'n bersonol naill ai fel yr etholwr hwnnw neu fel dirprwy'r etholwr hwnnw;
- Yr ail set o amgylchiadau lle y gall hyn ddigwydd yw os bydd yr ymgeisydd yn ymhoni ei fod yn berson penodol a enwyd ar y rhestr dirprwyon fel dirprwy dros etholwr ac nad oes ganddo'r hawl i bleidleisio drwy'r post fel dirprwy, a bod rhywun arall eisoes wedi pleidleisio'n bersonol naill ai fel yr etholwr hwnnw neu fel dirprwy'r etholwr hwnnw.
- Y drydedd set o amgylchiadau lle y gall hyn ddigwydd yw os bydd yr ymgeisydd yn ymhoni ei fod yn etholwr penodol a enwyd ar y gofrestr etholwyr a bod yr ymgeisydd hefyd wedi'i enwi ar y rhestr o bleidleiswyr drwy'r post, a bod yr ymgeisydd yn honni nad yw wedi gwneud cais i bleidleisio drwy'r post yn yr etholiad.
- Y bedwaredd set o amgylchiadau lle y gall hyn ddigwydd yw pan fydd yr ymgeisydd yn ymhoni ei fod yn berson penodol a enwyd fel dirprwy ar y rhestr dirprwyon a bod y person hwnnw hefyd wedi'i enwi ar y rhestr o bleidleiswyr drwy'r post, a bod yr ymgeisydd yn honni nad yw wedi gwneud cais i bleidleisio drwy'r post fel dirprwy yn yr etholiad.
- Y bumed set o amgylchiadau lle y gall hyn ddigwydd yw, ar ôl yr adeg olaf y caiff rhywun wneud cais am bleidlais bost gyfnewid ond cyn diwedd y cyfnod pleidleisio, fod yr ymgeisydd yn ymhoni ei fod yn etholwr penodol a enwyd yn y copïau o'r gofrestr etholwyr sydd hefyd wedi'i enwi ar y rhestr o bleidleiswyr drwy'r post a bod yr ymgeisydd yn honni ei fod wedi colli papur pleidleisio drwy'r post y person neu nad yw wedi'i dderbyn.
- Y chweched set o amgylchiadau lle y gall hyn ddigwydd yw, ar ôl yr adeg olaf y caiff rhywun wneud cais am bleidlais bost gyfnewid ond cyn diwedd y cyfnod pleidleisio, fod yr ymgeisydd yn ymhoni ei fod yn etholwr penodol a enwyd fel dirprwy ar y rhestr dirprwyon sydd hefyd wedi'i enwi yn y rhestr o bleidleiswyr drwy'r post drwy ddirprwy, a bod yr ymgeisydd yn honni ei fod wedi colli papur pleidleisio drwy'r post y person hwnnw neu nad yw wedi'i dderbyn.

O dan yr holl amgylchiadau hyn, ystyrir bod y papur pleidleisio a roddir i'r swyddog llywyddu yn "bapur pleidleisio a gyflwynwyd" a chyfeirir ato fel y cyfry yn y Rheolau hyn.

Mae Rheol 48 yn nodi dyletswyddau'r swyddog llywyddu mewn perthynas â phapurau pleidleisio a gyflwynwyd. Pan roddir papur pleidleisio a gyflwynwyd i'r swyddog llywyddu, mae'n rhaid iddo arnodi enw'r pleidleisiwr a rhif y pleidleisiwr ar y papur pleidleisio fel y'u nodwyd yng nghofrestr yr orsaf bleidleisio, neu os bydd y pleidleisiwr yn pleidleisio fel dirprwy dros etholwr, rif y pleidleisiwr hwnnw. Mae'n rhaid i'r swyddog llywyddu roi'r papur pleidleisio mewn pecyn ar wahân ac mae'n rhaid cadw rhestr a elwir yn "rhestr o bleidleisiau a gyflwynwyd" sy'n cynnwys enw'r pleidleisiwr a rhif y pleidleisiwr fel y'u nodwyd yng nghofrestr yr orsaf bleidleisio, neu os bydd y pleidleisiwr yn pleidleisio fel dirprwy dros etholwr, rif y pleidleisiwr hwnnw. Pan fydd gan y

pleidleisiwr gofnod dienw ar y gofrestr etholwyr, dim ond rhif y pleidleisiwr y mae'n rhaid ei gadw ar y rhestr hon.

Os yw ymgeisydd wedi ymdrin â'i bapur pleidleisio yn anfwriadol yn ystod y broses bleidleisio mewn ffordd nad oes modd ei ddefnyddio fel papur pleidleisio yn gyfleus, gellir rhoi papur pleidleisio arall iddo. Er mwyn gwneud hyn, mae'n rhaid i'r pleidleisiwr roi'r papur pleidleisio a ddifethwyd yn ôl i'r swyddog llywyddu a phrofi er boddhad y swyddog llywyddu fod y weithred a arweiniodd at ddifetha'r papur pleidleisio yn anfwriadol. Pan roddir papur pleidleisio newydd i'r pleidleisiwr, mae'n rhaid i'r papur pleidleisio a ddifethwyd gael ei ganslo ar unwaith.

Os caiff y gofrestr etholwyr ei chywiro ar ddiwrnod y bleidlais, mae'n ofynnol i'r swyddog llywyddu gadw rhestr o bersonau y rhoddwyd papurau pleidleisio iddynt o ganlyniad i'r cywiriadau hyn. Dim ond yn unol ag adrannau 13(3B) neu (3D) o Ddeddf Cynrychiolaeth y Bobl 1983 y gellir cywiro'r gofrestr etholwyr.

Os amherir ar y gweithrediadau yn ystod y diwrnod pleidleisio neu os cânt eu hatal o ganlyniad i derfysg neu drais agored, mae'n rhaid i'r swyddog llywyddu ohirio'r gweithrediadau tan y diwrnod canlynol a hysbysu'r swyddog canlyniadau ar unwaith. Pan fydd pleidlais wedi cael ei gohirio mewn gorsafodd pleidleisio o dan yr amgylchiadau hyn, mae'n rhaid i'r orsaf bleidleisio ar y diwrnod pleidleisio newydd fod yr un fath â'r diwrnod gwreiddiol a bydd yn ddarostyngedig i'r rheolau a nodir yn y ddeddfwriaeth hon o ran diwedd y cyfnod pleidleisio.

Unwaith y bydd pob pleidleisiwr wedi bwrw ei bleidlais, mae'r Rheolau hyn yn nodi'r prosesau a'r gweithdrefnau y mae'n rhaid i'r swyddog llywyddu eu dilyn ar ddiwedd y cyfnod pleidleisio. Unwaith y bydd pob pleidleisiwr wedi bwrw ei bleidlais, mae'n rhaid i'r swyddog llywyddu selio'r bocsys pleidleisio ym mhresenoldeb yr asiantau pleidleisio, a hynny er mwyn atal papurau pleidleisio ychwanegol rhag cael eu cyflwyno. Yna, mae'n rhaid i'r swyddog llywyddu (ac unrhyw asiantau pleidleisio sy'n dymuno gwneud hyn) osod ei sêl ar bob bocsys pleidleisio a seliwyd. Unwaith eto ym mhresenoldeb unrhyw asiantau pleidleisio, mae'n rhaid i'r swyddog llywyddu baratoi a gosod y canlynol mewn pecynnau ar wahân, y caiff pob un ohonynt ei selio â sêl y swyddog llywyddu (a sêl unrhyw asiant pleidleisio sy'n dymuno ei gosod):

- Y papurau pleidleisio nas defnyddiwyd a'r papurau pleidleisio a ddifethwyd;
- Y papurau pleidleisio a gyflwynwyd;
- Y copïau wedi'u marcio o'r cofnodion cofrestru ynghyd â'r rhestr dirprwyon;
- Rhestr rhifau cyfatebol yr orsaf bleidleisio;
- Unrhyw dystysgrifau a ildwyd i'r swyddog llywyddu;
- Y rhestr o bleidleisiau a farciwyd gan y swyddog llywyddu, ynghyd â datganiad o nifer y pleidleiswyr y marciwyd eu pleidleisiau o dan y penawdau "anabledd" a "ddim yn gallu darllen";
- Y datganiadau a wnaed gan gymdeithion pleidleiswyr ag anableddau;
- Y rhestr o bleidleiswyr ag anableddau a gynorthwywyd gan gymdeithion;

- Y rhestr pleidleisiau a gyflwynwyd;
- y rhestr o'r gwallau a gywirwyd ar y diwrnod pleidleisio.

Mae'n rhaid i'r bocsys a'r pecynnau wedi'u selio gael eu dosbarthu i'r swyddog canlyniadau naill ai gan y swyddog llywyddu neu drwy ddefnyddio trefniant a gymeradwywyd ymlaen llaw gan y swyddog canlyniadau. Ar y cyd â'r pecynnau, mae'n rhaid cyflwyno datganiad a elwir yn "gyfrif papurau pleidleisio" sydd wedi cael ei baratoi gan y swyddog llywyddu sy'n dangos:

- Nifer y papurau pleidleisio a roddwyd i'r swyddog llywyddu;
- Sut y cyfrifir am y papurau pleidleisio o dan y penawdau canlynol:
  - Nifer y papurau pleidleisio a ddosbarthwyd ac nas cyfrifwyd amdanynt,
  - Nifer y papurau pleidleisio nas defnyddiwyd,
  - Nifer y papurau pleidleisio a ddifethwyd,
  - Nifer y papurau pleidleisio a gyflwynwyd.

Rhan 4: Cyfrif pleidleisiau a datgan canlyniad mewn etholiad a ymleddir

Ar ôl diwedd y cyfnod pleidleisio, mae'n rhaid i'r swyddog canlyniadau wneud trefniadau i'r pleidleisiau gael eu cyfrif ym mhresenoldeb asiantau cyfrif cyn gynted ag y bo'n ymarferol. Mae'n ofynnol i'r swyddog canlyniadau roi hysbysiad i'r asiantau cyfrif yn nodi pryd a ble y caiff y pleidleisiau eu cyfrif.

O dan y Rheolau hyn, mae gan y bobl ganlynol yr hawl i fod yn bresennol yn y cyfrif pleidleisiau:

- Y swyddog canlyniadau ac aelodau o staff y swyddog canlyniadau;
- Pob ymgeisydd a gwestai i bob ymgeisydd;
- Yr asiantau etholiad;
- Yr asiantau cyfrif;
- Cynrychiolwyr y Comisiwn Etholiadol ac arsylwyr achrededig fel y darparwyd ar eu cyfer o dan adrannau 6A i 6D o Ddeddf Pleidiau Gwleidyddol a Refferenda 2000;
- Y cwnstablaid ar ddyletswydd.

Caiff y swyddog canlyniadau ganiatáu i unrhyw berson arall fod yn bresennol yn y cyfrif ond dim ond os yw'r swyddog canlyniadau wedi'i fodloni na fydd presenoldeb y person yn rhwystro'r broses o gyfrif pleidleisiau'n effeithlon a'i fod wedi ymgynghori â'r asiantau etholiad ynghylch a ddylid rhoi caniatâd ai peidio neu wedi penderfynu nad yw'n ymarferol ymgynghori â'r asiantau etholiad. Mae'n rhaid i'r swyddog canlyniadau wneud trefniadau i sicrhau bod pob person sy'n bresennol yn y cyfrif wedi cael hysbysiad sy'n nodi'r gofyniad ynglŷn â chyfrinachedd, yn unol ag adran 66(2) a (6) o Ddeddf Cynrychiolaeth y Bobl 1983.

Mae'n ofynnol i'r swyddog canlyniadau roi pob cyfleuster rhesymol i asiantau cyfrif, a'r holl wybodaeth angenrheidiol i oruchwylio'r gweithrediadau. Gwneir hyn mewn ffordd y gall y swyddog canlyniadau ei darparu'n gyson, gan sicrhau

y caiff y cyfrif ei gynnal yn drefnus ac y caiff dyletswyddau'r swyddog canlyniadau eu cyflawni. Mae hyn yn ymwneud yn benodol â didoli pleidleisiau pan etholir ymgeisydd drwy ddefnyddio'r mwyafrif syml. Mae gan asiant cyfrif yr hawl i'w fodlon ei hun bod y papurau pleidleisio wedi cael eu didoli'n gywir yn yr achos hwn cyn i'r cyfrif ddechrau.

Cyn i'r cyfrif ddechrau, mae'n rhaid i'r swyddog canlyniadau, ym mhresenoldeb yr asiantau cyfrif, agor pob bocs pleidleisio, tynnu'r papurau pleidleisio, eu cyfrif a chofnodi'r nifer. Ni chaiff y swyddog canlyniadau gyfrif unrhyw bapurau pleidleisio a gyflwynwyd. Mae'n rhaid i'r swyddog canlyniadau, unwaith eto ym mhresenoldeb yr asiantau cyfrif, ddilysu pob cyfrif papurau pleidleisio drwy ei gymharu â nifer y papurau pleidleisio a gofnodwyd, y papurau pleidleisio nas defnyddiwyd a'r papurau pleidleisio a ddifethwyd sydd ym meddiant y swyddog canlyniadau a'r rhestr pleidleisiau a gyflwynwyd. Yn dilyn hyn, mae'n rhaid i'r swyddog canlyniadau lunio datganiad sy'n nodi canlyniad y broses ddilysu ac mae'n rhaid iddo roi copi o'r datganiad hwn i unrhyw asiant etholiad sy'n gofyn amdano.

Ar ôl dilysu'r cyfrifon papurau pleidleisio, mae'n rhaid i'r swyddog canlyniadau gyfrif y papurau pleidleisio drwy'r post sydd wedi cael eu dychwelyd yn gywir. Mae hyn yn golygu bod y papur pleidleisio a'r datganiad pleidleisio drwy'r post ategol wedi'i gwblhau'n briodol wedi cael eu dychwelyd mewn gorsafodd pleidleisio yn y ward etholiadol cyn diwedd y cyfnod pleidleisio (mae gan berson sy'n sefyll y tu mewn i'r orsaf bleidleisio neu yn y ciw ar gyfer yr orsaf bleidleisio i ddychwelyd ei bleidlais bost a chaiff ei gyfrif), drwy ei roi yn nwylo'r swyddog canlyniadau cyn diwedd y cyfnod pleidleisio, neu ei dderbyn gan y swyddog canlyniadau drwy'r post cyn diwedd y cyfnod pleidleisio. Yn yr achos hwn, bydd datganiad pleidleisio drwy'r post wedi'i gwblhau'n briodol wedi'i lofnodi gan yr etholwr neu gan y dirprwy a bydd yn nodi dyddiad geni'r etholwr neu'r dirprwy. Unwaith y bydd hyn wedi'i wneud, mae'n rhaid i'r swyddog canlyniadau gofnodi nifer y papurau pleidleisio drwy'r post a gyfrifwyd.

Ni ddylai'r swyddog canlyniadau gyfrif y pleidleisiau a roddwyd ar unrhyw bapur pleidleisio nes y byddant, yn achos y papurau pleidleisio drwy'r post, wedi cael eu cymysgu â'r papurau pleidleisio o un bocs pleidleisio o leiaf ac, yn achos papurau pleidleisio o focs pleidleisio, wedi'u cymysgu â'r papurau pleidleisio o un bocs pleidleisio o leiaf.

Tra bydd y broses o gyfrif a chofnodi nifer y papurau pleidleisio yn cael ei chynnal, mae'n rhaid i'r swyddog canlyniadau gymryd pob rhagofal i atal unrhyw un rhag adnabod y pleidleisiwr sydd wedi bwrw'r bleidlais.

Mae'n rhaid i ganlyniad y bleidlais gael ei gadarnhau drwy gyfrif y pleidleisiau a roddwyd i bob ymgeisydd. Mae'n rhaid datgan bod yr ymgeisydd neu'r ymgeiswyr y rhoddwyd mwy o bleidleisiau iddynt na'r ymgeiswyr eraill (hyd at nifer y cynghorwyr sydd i'w hethol) wedi cael ei ethol neu eu hethol. Mae'n rhaid i'r swyddog canlyniadau, cyhyd ag y bo'n ymarferol, barhau i gyfrif y pleidleisiau yn barhaus a dim ond rhoi amser ar gyfer lluniaeth. Fodd bynnag, os dymuna'r swyddog canlyniadau, gall beidio â chynnwys unrhyw oriau rhwng 10pm a 9am drannoeth. Os bydd y swyddog canlyniadau yn dewis peidio â

chynnwys unrhyw gyfnod o amser, mae'n rhaid iddo roi'r papurau pleidleisio a dogfennau eraill sy'n ymwneud â'r etholiad o dan sêl y swyddog canlyniadau a sêl unrhyw asiantau cyfrif sy'n dymuno gosod eu seliau hwythau. Mae'n rhaid iddo hefyd gymryd rhagofalon priodol i ddiogelu'r papurau pleidleisio a dogfennau eraill.

Mae'r Rheolau hyn yn nodi'r rhesymau dros wrthod papur pleidleisio a'i ystyried yn ddi-rym. Gellir gwrthod papur pleidleisio, ymhlith rhesymau eraill, os nad yw'n dwyn y marc swyddogol, os yw'r pleidleisiwr wedi rhoi mwy o bleidleisiau ar y papur pleidleisio dros fwy o ymgeiswyr nag y mae ganddo hawl i'w wneud, os oes unrhyw beth wedi'i ysgrifennu neu wedi'i farcio ar y papur pleidleisio lle y gellir adnabod y pleidleisiwr ac eithrio'r rhif argraffedig a'r marc adnabod unigryw arall ar y cefn, os nad yw'r papur pleidleisio wedi'i farcio neu os yw'r papur pleidleisio yn ddi-rym oherwydd ansicrwydd.

Os oes gan y pleidleisiwr yr hawl i bleidleisio dros fwy nag un ymgeisydd, ni ddylid trin papur pleidleisio fel pe bai'n ddi-rym oherwydd ansicrwydd lle mae unrhyw bleidlais wedi cael ei bwrw ac nad oes unrhyw ansicrwydd yn ei chylch; yn yr achos hwn, mae'n rhaid cyfrif y bleidlais honno. Mae hyn yn golygu, mewn rhai achosion, y gall papurau pleidleisio gynnwys pleidlais ddilys a phleidlais annilys lle mae'n amlwg bod un (neu fwy) o'r pleidleisiau wedi cael ei bwrw'n gywir a heb unrhyw ansicrwydd.

Ni ddylid trin papur pleidleisio fel pe bai'n ddi-rym dim ond oherwydd y ffordd y mae wedi'i farcio, os yw'n amlwg o'r papur pleidleisio bod y pleidleisiwr wedi bwriadu pleidleisio dros un ymgeisydd neu'r llall, nid yw'r ffordd y mae'r papur pleidleisio wedi'i farcio ynddi'i hun yn adnabod y pleidleisiwr ac mae'r swyddog canlyniadau wedi'i fodloni na ellir adnabod y pleidleisiwr o edrych ar y papur pleidleisio. Dylid cymhwyso'r Rheol hon at bapurau pleidleisio pan fo pleidlais wedi'i marcio mewn man arall yn hytrach na'r man cywir, drwy ffordd nad yw'n groes neu drwy fwy nag un marc.

Pan gaiff papur pleidleisio ei wrthod o dan y Rheol hon, mae'n rhaid i'r swyddog canlyniadau sicrhau bod "gwrthodwyd" wedi'i farcio arno neu, yn achos papur sydd wedi'i wrthod yn rhannol, mae'n rhaid marcio "gwrthodwyd yn rhannol" arno ac mae'n rhaid nodi'n glir pa bleidlais a gyfrifwyd. Os bydd asiant cyfrif yn gwrthwynebu penderfyniad y swyddog canlyniadau, yna mae'n rhaid i'r swyddog canlyniadau ychwanegu "gwrthwynebwyd y penderfyniad i'w wrthod" ar y papur pleidleisio. Yna, mae'n rhaid i'r swyddog canlyniadau baratoi datganiad sy'n dangos nifer y papurau pleidleisio a wrthodwyd a'r nifer a wrthodwyd yn rhannol gyda dadansoddiad o'r rhesymau dros y penderfyniad i wrthod papur pleidleisio neu ei wrthod yn rhannol. Mae penderfyniad y swyddog canlyniadau mewn perthynas â phapur pleidleisio yn derfynol, ond gall gael ei adolygu drwy ddeiseb etholiadol.

Unwaith y bydd y cyfrif wedi'i gwblhau, caiff ymgeisydd neu asiant ymgeisydd ofyn am ailgyfrif os dymuna hynny. Mae'n rhaid i'r swyddog canlyniadau gydymffurfio â'r cais hwn oni fydd y swyddog canlyniadau yn credu bod y cais yn afresymol. Ni ddylid cymryd unrhyw gamau i gwblhau'r broses gyfrif nes bod yr ymgeiswyr a'r asiantau wedi cael cyfle i ofyn am ailgyfrif. Mae'r Rheol hon

hefyd yn gymwys i ailgyfrifiad, hynny yw caiff ymgeisydd neu asiant etholiad ymgeisydd ofyn am ailgyfrif ailgyfrifiad cyhyd â'i fod yn bresennol yn yr ailgyfrifiad gwreiddiol.

Os bydd yr amgylchiadau yn codi, ar ôl cyfrif y pleidleisiau ac unrhyw ailgyfrifiadau, lle mae'r pleidleisiau rhwng unrhyw ymgeiswyr yn gyfartal ac y byddai ychwanegu un bleidlais yn rhoi hawl i unrhyw un o'r ymgeiswyr gael ei ethol, mae'n rhaid i'r swyddog canlyniadau benderfynu ar unwaith rhwng yr ymgeiswyr drwy dynnu enwau ar hap. Dylid ystyried bod yr ymgeisydd y tynnwyd ei enw ar hap wedi cael pleidlais ychwanegol a chaiff ei ddatgan yn ymgeisydd etholedig.

Pan fydd y cyfrif wedi'i gwblhau, mae'n rhaid i'r swyddog canlyniadau ddatgan bod yr ymgeisydd, neu ymgeiswyr, sydd wedi cael mwy o bleidleisiau na'r ymgeiswyr eraill wedi cael ei ethol neu eu hethol; mae'n rhaid iddo hefyd hysbysu'r swyddog priodol yn y cyngor y cynhaliwyd yr etholiad ar ei gyfer am yr ymgeiswyr a etholwyd. Mae'n rhaid i'r swyddog canlyniadau hefyd gyhoeddi hysbysiad am enwau'r ymgeiswyr a etholwyd, cyfanswm nifer y pleidleisiau a roddwyd i bob ymgeisydd (ac a gawsant eu hethol ai peidio) a nifer y papurau pleidleisio a wrthodwyd o dan bob pennawd yn y datganiad am bleidleisiau a wrthodwyd.

Rhan 5: Gwaredu dogfennau

Pan fydd y broses o gyfrif pleidleisiau wedi'i chwblhau, mae'n rhaid i'r swyddog canlyniadau selio'r papurau pleidleisio a gyfrifwyd a'r papurau pleidleisio a wrthodwyd mewn pecynnau ar wahân. Ni chaiff y swyddog canlyniadau agor unrhyw becynnau a seliwyd yn flaenorol sy'n cynnwys y papurau pleidleisio a gyflwynwyd, rhestrau rhifau cyfatebol wedi'u cwblhau, tystysgrifau a ildwyd gan gwnstabiaid neu staff swyddogion canlyniadau, neu gopiâu wedi'u marcio o'r cofnodion cofrestr a'r rhestrau dirprwyon.

Pan fydd swyddog canlyniadau wedi selio'r papurau pleidleisio a gyfrifwyd a'r papurau pleidleisio a wrthodwyd, mae'n rhaid iddo anfon y dogfennau canlynol at swyddog cofrestru'r awdurdod lleol y cynhaliwyd yr etholiad yn ei ardal:

- Y pecynnau o bapurau pleidleisio sydd ym meddiant y swyddog canlyniadau;
- Y cyfrifon papurau pleidleisio;
- Y datganiadau o bapurau pleidleisio a wrthodwyd;
- Y datganiad ynglŷn â chanlyniad y broses o ddilysu'r cyfrifon papurau pleidleisio;
- Y rhestr o bleidleisiau a farciwyd gan y swyddog llywyddu, ynghyd â datganiad o nifer y pleidleiswyr y marciwyd eu pleidleisiau o dan y penawdau "anabledd" a "ddim yn gallu darllen";
- Y datganiadau a wnaed gan gymdeithion pleidleiswyr ag anableddau;
- Y rhestr o bleidleiswyr ag anableddau a gynorthwywyd gan gymdeithion;
- Y rhestr pleidleisiau a gyflwynwyd;
- Y rhestrau o wallau a gywirwyd ar y gofrestr etholwyr ar y diwrnod pleidleisio;

- Y pecynnau sy'n cynnwys y rhestrau rhifau cyfatebol wedi'u cwblhau;
- Y pecynnau sy'n cynnwys tystysgrifau a ildwyd gan y cwnstabiliaid neu staff swyddogion canlyniadau;
- Y pecynnau sy'n cynnwys copïau o'r cofnodion cofrestru a'r rhestrau dirprwyon;
- Y pecynnau sy'n cynnwys y rhestr o bleidleiswyr drwy'r post a'r rhestr o bleidleiswyr drwy'r post drwy ddirprwy.

Mae'n rhaid cadw'r dogfennau hyn am gyfnod o flwyddyn yn dechrau ar y diwrnod y mae'r swyddog cofrestru yn eu derbyn. Ar ddiwedd y cyfnod o flwyddyn, mae'n rhaid i'r swyddog cofrestru ddinistrio'r dogfennau oni chaiff gyfarwyddyd fel arall drwy orchymyn gan lys sirol, Llys y Goron, llys ynadon, neu lys etholiadol.

Yn yr un modd, mae'n rhaid i'r swyddog canlyniadau ddinistrio papurau enwebu a ffurflenni cyfeiriad cartref pob ymgeisydd y diwrnod ar ôl y 35^{ain} diwrnod ar ôl i'r swyddog canlyniadau ddatgan enwau'r aelodau etholedig. Mae'n rhaid i hyn ddigwydd oni chaiff deiseb etholiadol yn amau'r etholiad neu etholiad ymgeiswyr ei chyflwyno cyn y diwrnod hwnnw. Os digwydd hyn, yna mae'n rhaid i'r dogfennau gael eu dinistrio cyn gynted ag y bo'n ymarferol ar ôl i'r gweithrediadau ddod i ben sy'n cynnwys gweithrediadau'r apêl pan fo apêl.

Mae Rheol 64 yn nodi sut y dylid cyflwyno dogfennaeth i lys sirol. Mae'n ymwneud â dogfennau penodol sy'n cael eu gwarchod gan y swyddog cofrestru, sef:

- Papurau pleidleisio a wrthodwyd a phapurau pleidleisio a gyfrifwyd;
- Pecynnau wedi'u selio sy'n cynnwys y rhestrau rhifau cyfatebol wedi'u cwblhau;
- Pecynnau wedi'u selio sy'n cynnwys tystysgrifau a ildwyd gan y cwnstabiliaid neu staff swyddogion canlyniadau.

Os bydd llys sirol wedi'i fodloni gan dystiolaeth a roddir ar lw, gall wneud unrhyw un o'r gorchmynion canlynol a restrir. Mae'r gorchmynion hyn yn ofynnol er mwyn cychwyn erlyniad am drosedd mewn perthynas â phapur pleidleisio, neu mewn perthynas â phapurau pleidleisio at ddiben deiseb etholiadol a pharhau ag ef. Y gorchmynion hyn yw:

- Gorchymyn i archwilio neu gyflwyno unrhyw un o'r papurau pleidleisio a wrthodwyd, gan gynnwys unrhyw bapurau pleidleisio a wrthodwyd yn rhannol;
- Gorchymyn i archwilio unrhyw un o'r papurau pleidleisio a gyfrifwyd;
- Gorchymyn i agor unrhyw un o'r pecynnau wedi'u selio sy'n cynnwys y rhestrau rhifau cyfatebol wedi'u cwblhau neu dystysgrif a ildwyd gan gwnstabiliaid neu staff swyddogion canlyniadau. Gellir gwneud y gorchymyn hwn i archwilio holl gynnwys pecyn wedi'i selio neu ran ohono.

Caiff llys etholiadol wneud gorchmynion sy'n ymwneud â'r dogfennau hyn a gall wneud:

- Gorchymyn i archwilio unrhyw un o'r papurau pleidleisio a gyfrifwyd;
- Gorchymyn i agor unrhyw un o'r pecynnau wedi'u selio sy'n cynnwys y rhestrau rhifau cyfatebol wedi'u cwblhau neu dystysgrif a ildwyd gan gwnstablaid neu staff swyddogion canlyniadau. Gellir gwneud y gorchymyn hwn i archwilio holl gynnwys pecyn wedi'i selio neu ran ohono.

Caiff unrhyw orchymyn a wneir o dan y Rheol hon ei wneud yn ddarostyngedig i unrhyw un o'r amodau canlynol sy'n briodol ym marn y llys. Wrth benderfynu beth sy'n briodol, dylai'r llys ystyried sut i sicrhau nad yw'r ffordd y mae'r etholwr wedi rhoi ei bleidlais yn cael ei datgelu, oni phrofir, a hyd nes y profir, fod yr etholwr wedi rhoi ei bleidlais a bod y bleidlais wedi'i datgan yn annilys gan lys cymwys. Yr amodau yw:

- Amodau ynglŷn â pherson;
- Amodau ynglŷn ag amser;
- Amodau ynglŷn â'r man a'r dull archwilio;
- Amodau ynglŷn â chyflwyno neu agor.

Caiff y pŵer a nodir yn y Rheol hon ei arfer gan unrhyw farnwr yn y llys sirol ond ni chaniateir ei arfer mewn llys agored. Caiff unrhyw apeliadau ynglŷn â gorchymyn a wneir o dan y Rheol hon eu cyflwyno i'r Uchel Lys. Oni noda'r Rheol fel arall, ni chaiff neb archwilio unrhyw un o'r papurau pleidleisio a wrthodwyd na'r papurau pleidleisio a gyfrifwyd, agor unrhyw un o'r pecynnau wedi'u selio sy'n cynnwys y rhestrau rhifau cyfatebol wedi'u cwblhau neu dystysgrifau a ildwyd gan gwnstablaid neu staff swyddogion canlyniadau.

Pan gyflwynir unrhyw un o'r pecynnau a nodir uchod gan y swyddog cofrestru, neu asiant y swyddog cofrestru mewn cydymffurfiaeth â'r gorchymyn hwn, mae'n rhaid derbyn bod hon yn dystiolaeth bendant bod y dogfennau a geir yn y pecynnau yn ymwneud â'r etholiad penodedig. Yn yr un modd, os bydd pecyn wedi'i arnodi o bapurau pleidleisio yn cael ei gyflwyno gan y swyddog cofrestru neu asiant y swyddog cofrestru, mae'n rhaid derbyn bod y papurau pleidleisio fel y'u datganwyd. Mae hyn hefyd yn gymwys i'r pleidleisiau a fwriwyd ar y papurau pleidleisio hynny, hynny yw, mae'n rhaid derbyn mai'r etholwr y rhoddwyd ei bleidlais ar bapur pleidleisio penodol oedd yr etholwr fel y'i nodwyd ar gofrestr etholwyr llywodraeth lleol ar gyfer yr etholiad penodedig.

Rhan 6: Marwolaeth ymgeisydd

Mae'r ddarpariaeth olaf yn Atodlen 1 yn ymwneud â dirymu neu roi'r gorau i bleidlais o ganlyniad i farwolaeth ymgeisydd. Os yw'r swyddog canlyniadau wedi'i fodloni, mewn etholiad a ymleddir (cyn i ganlyniad yr etholiad gael ei ddatgan), fod un o'r ymgeiswyr a enwyd ar y papur pleidleisio wedi marw, mae'n rhaid i'r swyddog canlyniadau ddirymu'r hysbysiad o bleidlais, neu os yw'r bleidlais wedi dechrau, mae'n rhaid i'r swyddog canlyniadau roi cyfarwyddyd i roi'r gorau i'r bleidlais ac ni chaiff unrhyw bapurau pleidleisio eraill eu dosbarthu.

Os rhoddir y gorau i bleidlais, mae'n rhaid i'r swyddog llywyddu mewn unrhyw orsaf pleidleisio a ddefnyddir yn ystod yr etholiad gymryd y camau angenrheidiol a nodir yn y Rheolau hyn, ar ddiwedd y cyfnod pleidleisio. Nid oes angen i'r swyddog llywyddu baratoi cyfrif papurau pleidleisio.

Mae'n rhaid i'r swyddog canlyniadau ymdrin â phapurau pleidleisio a dogfennau eraill sydd yn ei feddiant (neu a gaiff eu dosbarthu iddo'n ddiweddarach) pan roddir y gorau i'r bleidlais yn yr un ffordd ag y byddai'n ymdrin â dogfennaeth o dan amgylchiadau arferol ac yn unol â'r Rheolau a nodir yn yr Atodlen hon. Fodd bynnag, mae'n rhaid i'r swyddog canlyniadau selio'r holl bapurau pleidleisio (p'un a yw'r pleidleisiau wedi cael eu cyfrif ai peidio) ac nid oes angen selio papurau pleidleisio a gyfrifwyd a phapurau pleidleisio a wrthodwyd mewn pecynnau ar wahân. Bydd unrhyw bapurau pleidleisio nad yw'r pleidleisiau arnynt wedi'u cyfrif nac wedi'u gwrthod yn cael eu trin fel pe baent yn bapurau pleidleisio a gyfrifwyd.

Atodlen 2

Rheolau ar gyfer cynnal etholiad prif gyngor pan gynhelir y bleidlais ar y cyd â'r bleidlais mewn etholiad arall

Mae Atodlen 2 yn nodi'r rheolau sy'n gymwys i gynnal etholiad pan gynhelir y bleidlais ar y cyd â'r bleidlais mewn etholiad arall. Mae'r rhan fwyaf o'r Rheolau yr un fath â'r Rheolau ar gyfer etholiadau prif gynghorau, ond mae rhai gwahaniaethau pwysig. Nodir isod y Rheolau hynny sy'n newydd, yn sylweddol wahanol neu sy'n cynnwys mân wahaniaethau.

Er nad yw'r Rheolau hyn yn gwneud darpariaeth ynglŷn ag etholiadau llywodraeth leol pan gânt eu cyfuno ag etholiadau Senedd Cymru, mae Atodlen 4 i Orchymyn Cynulliad Cenedlaeth Cymru (Cynrychiolaeth y Bobl) 2007 yn parhau i gymwys (fel y'i haddaswyd) i gyfuniadau o'r fath.

Rhan 3: Y bleidlais mewn etholiadau a ymleddir

Darpariaethau cyffredinol

Mae Rhan 3 o'r Rheolau hyn yn nodi'r gweithdrefnau ar gyfer etholiadau a ymleddir. Pan gyfunir pleidlais, ar y cyfan, mae'r Rheolau yr un fath â'r rheolau sy'n gymwys pan gynhelir etholiad prif gyngor ar ei ben ei hun. Mae rhai mân newidiadau i'r Rheolau, er enghraifft, o dan yr amgylchiadau hyn, mae'n rhaid i'r papur pleidleisio fod o liw gwahanol i unrhyw bapurau pleidleisio a ddefnyddir mewn unrhyw etholiad arall sy'n cael ei gynnal ar y cyd â'r etholiad ar gyfer prif gyngor.

Yn yr un modd, os cyfunir y bleidlais, bydd nifer o swyddogaethau y bydd yn rhaid i'r "swyddog canlyniadau cydgysylltu" ymgymryd â nhw. Mae hyn yn

golygu y caiff y swyddogaeth berthnasol ei chyflawni ar gyfer y ddau etholiad gan y swyddog canlyniadau sydd, o dan reoliad 4 o Reoliadau Deddf Cynrychiolaeth y Bobl (Cyfuno Etholiadau) (Cymru a Lloegr) 2004 ("Rheoliadau Cyfuno Etholiadau") yn gyfrifol am gyflawni'r swyddogaethau a bennwyd yn rheoliad 5 o'r Rheoliadau hyn a gaiff ei alw'n "swyddog canlyniadau cydgysylltu". Mae'r swyddogaethau hyn yn rhychwantu'r Rheolau ac maent yn berthnasol iawn i'r dyletswyddau a gyflawnir mewn perthynas â phleidleisio drwy'r post, ar ddiwedd y cyfnod pleidleisio ac yn ystod y cyfrif. Ceir rhagor o fanylion (lle y bo modd) am y swyddogaethau hyn o dan yr adrannau perthnasol.

Wrth ddsbarthu cardiau pleidleisio, os bydd y swyddog canlyniadau ar gyfer pob etholiad perthnasol yn cytuno, gellir dosbarthu cerdyn pleidleisio cyfun sy'n cynnwys yr holl wybodaeth angenrheidiol ar gyfer y ddau etholiad fel y nodir uchod.

Wrth baratoi ar gyfer y diwrnod pleidleisio, mae'n ofynnol i'r swyddog canlyniadau ddarparu digon o focsys pleidleisio a phapurau pleidleisio i bob swyddog llywyddu, fel y bernir yn angenrheidiol. Mae'n rhaid i bob bocs pleidleisio fod o wneuthuriad fel y gellir rhoi papurau pleidleisio i mewn ond na ellir eu tynnu allan heb ddatgloi'r bocs neu dynnu'r sêl (yn dibynnu ar gynllun y bocs). Os yw'r swyddog canlyniadau o'r farn ei bod yn briodol, gellir defnyddio'r un bocs pleidleisio ar gyfer unrhyw etholiadau perthnasol sy'n cael eu cynnal ar y diwrnod pleidleisio hwnnw, hynny yw, yr etholiad ar gyfer y prif gyngor ac unrhyw etholiad perthnasol arall. Os na fydd yn briodol ym marn y swyddog canlyniadau, bydd yn rhaid gwneud darpariaethau penodol ar gyfer defnyddio bocsys pleidleisio gwahanol. Mae'n rhaid marcio'n glir ar bob bocs pleidleisio i ba etholiad y mae'n berthnasol fel y dangosir ar y papur pleidleisio ar gyfer yr etholiad hwnnw, ac mae'n rhaid i'r bocs nodi'n glir beth yw lliw'r papur pleidleisio y dylid ei roi yn y bocs.

Y Bleidlais

Os cyfunir y bleidlais, caiff cofrestr yr orsaf bleidleisio sy'n cael ei defnyddio ar gyfer etholiad y prif gyngor ei defnyddio ar gyfer pob etholiad perthnasol arall y mae'r pleidleisiwr yn cymryd rhan ynddo. Yn yr achos hwn, pan gaiff mwy nag un papur pleidleisio ei roi i'r pleidleisiwr ar gyfer etholiad y prif gyngor ac etholiadau perthnasol eraill, mae'n rhaid rhoi un marc ar gofrestr yr orsaf bleidleisio ac yn y rhestr dirprwyon (os yw'n berthnasol) er mwyn nodi bod y papurau pleidleisio wedi cael eu rhoi. Os na fydd y papurau pleidleisio a roddir i'r pleidleisiwr yn cynnwys papur pleidleisio ar gyfer y prif gyngor, mae'n rhaid i gofrestr yr orsaf bleidleisio gael ei marcio mewn ffordd sy'n nodi pob etholiad y rhoddwyd y papur pleidleisiwr ar ei gyfer.

Mae'n ofynnol i swyddogion llywyddu gorsafoddd pleidleisio (fel yn achos etholiadau ar gyfer prif gynghorau ar eu pen eu hunain) gadw rhestrau unigol o etholwyr o dan amgylchiadau penodol, sef:

- Pan ofynnir i'r swyddog llywyddu roi marc y pleidleisiwr ar y papur pleidleisio os yw'n ddall, os oes ganddo nam neu os nad yw'n gallu darllen;
- Pan fo cais wedi cael ei wneud i'r swyddog llywyddu am gydymaith i gynorthwyo pleidleisiwr sy'n ddall, pleidleisiwr sydd â nam neu bleidleisiwr nad yw'n gallu darllen;
- Pan ddosberthir pleidlais a gyflwynwyd, o dan yr amgylchiadau hyn, mae "pleidlais a gyflwynwyd" yr un fath â'r hyn a nodir yn Atodlen 1 i'r Rheoliadau hyn;
- Pan gaiff cofrestr yr orsaf bleidleisio ei chywiro ar y diwrnod pleidleisio.

Ym mhob un o'r achosion hyn, os cyfunir y bleidlais, caiff y swyddog llywyddu ddefnyddio'r rhestr ar gyfer yr etholiad ar y brif ardal ac unrhyw etholiad perthnasol arall y mae'r pleidleisiwr wedi cymryd rhan ynddo. Pan ddefnyddir yr un rhestr, mae'n rhaid nodi'n glir pa etholiad y mae'r etholwr wedi cymryd rhan ynddo, os na chymerodd ran ym mhob un o'r etholiadau a oedd yn cael eu cynnal yn yr orsaf bleidleisio.

Rhan 4: Cyfrif pleidleisiau a datgan canlyniad mewn etholiad a ymleddir

Mae'r Rheolau a nodir yn y rhan hon yn cael eu cymhwyso'n wahanol at swyddogion canlyniadau, yn dibynnu ar b'un ai swyddog canlyniadau cydgysylltu ydyw ai peidio. Er bod hyn yn annhebygol o ystyried y bydd y swyddog canlyniadau ar gyfer etholiad ar gyfer prif gyngor yn swyddog canlyniadau ar gyfer etholiadau ar gyfer cyngor cymuned a chyngor tref, efallai y bydd amgylchiadau yn codi lle mae'r swyddog canlyniadau cydgysylltu yn wahanol. Os mai'r swyddog canlyniadau cydgysylltu yw'r swyddog canlyniadau, mae'r Rheolau canlynol yn gymwys:

- Rheol 54 (presenoldeb mewn gweithrediadau);
- Rheol 55 (dyletswyddau rhagarweiniol a chyffredinol);
- Rheol 56 (gwahanu papurau pleidleisio ac ati).
- Rheolau 59 i 65 (darpariaethau sy'n ymwneud â chyfrif ac ati)

Pan nad yw'r swyddog canlyniadau yn swyddog canlyniadau cydgysylltu, mae'r Rheolau canlynol yn gymwys:

- Rheol 54(1) a (3) i (7) (presenoldeb mewn gweithrediadau);
- Rheol 57 (dyletswyddau rhagarweiniol a chyffredinol);
- Rheol 58 (agor cynwysyddion ac ati);
- Rheolau 59 i 65 (darpariaethau sy'n ymwneud â chyfrif ac ati)

Mae Rheol 54 yn nodi pwy a ganiateir i fod yn bresennol mewn gweithrediadau sy'n ymwneud â gwahanu papurau pleidleisio, agor cynwysyddion a'r cyfrif ei hun. Mae gan y canlynol yr hawl i fod yn bresennol yn ystod y gweithrediadau hyn:

- Y swyddog canlyniadau ac aelodau o staff y swyddog canlyniadau;
- Pob ymgeisydd a gwestai i bob ymgeisydd;
- Asiantau etholiad ar gyfer y brif ardal;
- Asiantau cyfrif ar gyfer y brif ardal;
- Cynrychiolwyr y Comisiwn Etholiadol ac arsylwyr achrededig fel y darparwyd ar eu cyfer o dan adrannau 6A i 6D o Ddeddf Pleidiau Gwleidyddol a Refferenda 2000;
- Y cwnstabiliaid ar ddyletswydd.

Hefyd, caniateir i unrhyw berson sydd â hawl i fod yn bresennol pan gaiff y pleidleisiau yn yr etholiad perthnasol eu cyfrif, hynny yw, nid etholiad ar gyfer prif ardal, hefyd fod yn bresennol mewn gweithrediadau sy'n ymwneud â gwahanu papurau pleidleisio.

Caiff y swyddog canlyniadau hefyd ganiatáu i unrhyw berson arall fod yn bresennol mewn gweithrediadau sy'n ymwneud â gwahanu papurau pleidleisio, agor cynwysyddion a'r cyfrif ond dim ond os yw'r swyddog canlyniadau wedi'i fodloni na fydd presenoldeb y person yn rhwystro'r swyddog canlyniadau rhag cyflawni ei ddyletswyddau yn effeithlon ac os yw wedi ymgynghori â'r asiantau etholiad ynghylch a ddylid rhoi caniatâd ai peidio neu os yw wedi penderfynu nad yw'n ymarferol ymgynghori â'r asiantau etholiad.

Mae'n ofynnol i'r swyddog canlyniadau roi cyfleusterau rhesymol i asiantau cyfrif wrth iddynt oruchwylio unrhyw un o'r gweithrediadau y mae ganddynt yr hawl i fod yn bresennol ynddynt. Mae'n rhaid i'r swyddog canlyniadau, hyd y gellir, hefyd roi'r holl wybodaeth am weithrediadau i'r asiantau cyfrif. Mae'n rhaid gwneud hynny mewn ffordd gyson a thrwy gynnal gweithrediadau mewn ffordd drefnus ac mae'n rhaid i hynny ganiatáu i'r swyddog canlyniadau gyflawni ei ddyletswyddau'n llawn ac yn briodol. Mae hyn yn ymwneud yn benodol â didoli pleidleisiau pan etholir ymgeisydd drwy ddefnyddio'r mwyafrif syml. Mae gan asiant cyfrif prif ardal yr hawl i'w fodlon ei hun, yn yr achos hwn, fod y papurau pleidleisio wedi cael eu didoli'n gywir cyn i'r cyfrif ddechrau.

Mae'n rhaid i'r swyddog canlyniadau cydgysylltu wneud trefniadau i'r pleidleisiau gael eu cyfrif ym mhresenoldeb asiantau cyfrif y brif ardal ac unrhyw asiantau cyfrif eraill cyn gynted ag y bo'n ymarferol. Mae'n ofynnol i'r swyddog canlyniadau roi hysbysiad i'r asiantau cyfrif yn nodi pryd a ble y caiff y pleidleisiau eu cyfrif. Tra bydd y broses o gyfrif a chofnodi pleidleisiau yn cael ei chynnal, mae'n rhaid i'r swyddog canlyniadau gymryd pob rhagofal i atal unrhyw un rhag adnabod y pleidleisiwr sydd wedi bwrw'r bleidlais.

Os mai'r swyddog canlyniadau cydgysylltu yw'r swyddog canlyniadau, mae'n rhaid iddo, ym mhresenoldeb asiantau cyfrif y brif ardal ac unrhyw asiantau cyfrif eraill, agor pob bocs pleidleisio, tynnu'r papurau pleidleisio a chofnodi ar wahân nifer y papurau pleidleisio a ddefnyddiwyd ym mhob etholiad. Ni chaiff y swyddog canlyniadau gyfrif unrhyw bapurau pleidleisio a gyflwynwyd. Os defnyddiwyd bocsys pleidleisio ar wahân yn yr etholiad, ni chaniateir i unrhyw bleidlais i ymgeisydd yn yr etholiad ar gyfer y brif ardal gael ei thrin fel pe bai'n

annilys am iddi gael ei rhoi yn y bocs pleidleisio ar gyfer yr etholiad perthnasol arall a oedd yn cael ei gynnal.

Ar ôl dilysu'r cyfrifon papurau pleidleisio, mae'n rhaid i'r swyddog canlyniadau gyfrif y papurau pleidleisio drwy'r post sydd wedi cael eu dychwelyd yn gywir. Mae hyn yn golygu bod y papur pleidleisio a'r datganiad pleidleisio drwy'r post ategol wedi'i gwblhau'n briodol wedi cael eu dychwelyd mewn gorsafodd pleidleisio yn y ward etholiadol cyn diwedd y cyfnod pleidleisio (mae gan berson sy'n sefyll y tu mewn i'r orsaf bleidleisio neu yn y ciw ar gyfer yr orsaf bleidleisio i ddychwelyd ei bleidlais bost a chaiff ei gyfrif), drwy ei roi yn nwylo'r swyddog canlyniadau cyn diwedd y cyfnod pleidleisio, neu ei dderbyn gan y swyddog canlyniadau drwy'r post cyn diwedd y cyfnod pleidleisio. Yn yr achos hwn, bydd datganiad pleidleisio drwy'r post wedi'i gwblhau'n briodol wedi'i lofnodi gan yr etholwr neu gan y dirprwy a bydd yn nodi dyddiad geni'r etholwr neu'r dirprwy. Unwaith y bydd hyn wedi'i wneud, mae'n rhaid i'r swyddog canlyniadau gofnodi ar wahân nifer y pleidleisiau post dilys a gyfrifwyd yn y bleidlais yn yr etholiad ar gyfer y brif ardal ac ym mhob etholiad perthnasol.

Yn dilyn hyn, mae'n rhaid i'r swyddog canlyniadau wahanu'r papurau pleidleisio sy'n ymwneud ag etholiad y brif ardal cymuned oddi wrth y papurau pleidleisio sy'n ymwneud â phob etholiad perthnasol. Yna, mae'n rhaid iddo baratoi pecynnau o bapurau pleidleisio ar gyfer pob etholiad perthnasol a selio'r pecynnau hyn mewn cynwysyddion ar wahân gan nodi'r glir ar bob un pa bapurau pleidleisio sydd ynddynt. Yna, mae'n rhaid i'r swyddog canlyniadau ddsbarthu, neu drefnu i ddsbarthu, y cynwysyddion sy'n cynnwys y papurau pleidleisio ar gyfer pob etholiad ynghyd â rhestr o'r cynwysyddion a'u cynnwys, y cyfrifon papurau pleidleisio sy'n ymwneud â'r etholiad ynghyd â chopi o'r datganiad ynghylch canlyniad y broses ddilysu a'r pecynnau o bapurau pleidleisio nas defnyddiwyd neu'r papurau pleidleisio a ddifethwyd, papurau pleidleisio a gyflwynwyd a thystysgrifau a ildiwyd yn ystod y bleidlais i bob un o'r swyddogion canlyniadau perthnasol ar gyfer pob etholiad.

Yna, mae'n rhaid i'r swyddog canlyniadau gymysgu'r holl bapurau pleidleisio a ddefnyddiwyd yn yr etholiad ar gyfer y brif ardal â'i gilydd.

Os nad y swyddog canlyniadau cydgysylltu yw'r swyddog canlyniadau, mae'n rhaid iddo gymryd camau penodol cyn y cyfrif fel y'u nodwyd yn Rheol 57. Mae'n rhaid iddo wneud trefniadau ar gyfer cyfrif y pleidleisiau ym mhresenoldeb asiantau cyfrif y brif ardal cyn gynted ag y bo'n ymarferol ar ôl i'r papurau pleidleisio gael eu dosbarthu gan y swyddog canlyniadau cydgysylltu.

Mae'n ofynnol i'r swyddog canlyniadau roi hysbysiad i'r asiantau cyfrif yn nodi pryd a ble y caiff y pleidleisiau eu cyfrif. Tra bydd y broses o gyfrif a chofnodi pleidleisiau yn cael ei chynnal, mae'n rhaid i'r swyddog canlyniadau gymryd pob rhagofal i atal unrhyw un rhag adnabod y pleidleisiwr sydd wedi bwrw'r bleidlais.

Ar ôl derbyn y cynwysyddion sy'n cynnwys y papurau pleidleisio gan y swyddog canlyniadau cydgysylltu, mae'n rhaid i'r swyddog canlyniadau agor pob

cynhwysydd ym mhresenoldeb asiantau cyfrif y brif ardal. Os nad yw'r swyddog canlyniadau cydgysylltu wedi ymdrin â'r pleidleisiau post ar gyfer yr etholiad perthnasol, mae'n rhaid i'r swyddog canlyniadau gyfrif y papurau pleidleisio drwy'r post a ddychwelwyd yn briodol a chofnodi'r nifer a gyfrifwyd. Mae'n rhaid i'r swyddog canlyniadau gymysgu'r holl bapurau pleidleisio a'r papurau pleidleisio o'r cynwysyddion gyda'i gilydd.

Rhan 5:Gwaredu dogfennau

Pan fydd y broses o gyfrif pleidleisiau wedi'i chwblhau, mae'n rhaid i'r swyddog canlyniadau selio'r papurau pleidleisio a gyfrifwyd a'r papurau pleidleisio a wrthodwyd mewn pecynnau ar wahân. Ni chaiff y swyddog canlyniadau agor unrhyw becynnau a seliwyd yn flaenorol sy'n cynnwys y papurau pleidleisio a gyflwynwyd, rhestrau rhifau cyfatebol wedi'u cwblhau, tystysgrifau a ildiwyd gan gwnstabiliaid neu staff swyddogion canlyniadau, neu gopiâu wedi'u marcio o'r cofnodion cofrestr a'r rhestrau dirprwyon.

Pan fydd swyddog canlyniadau wedi selio'r papurau pleidleisio a gyfrifwyd a'r papurau pleidleisio a wrthodwyd, mae'n rhaid iddo anfon y dogfennau canlynol at swyddog cofrestru'r awdurdod lleol y cynhaliwyd yr etholiad yn ei ardal:

- Y pecynnau o bapurau pleidleisio sydd ym meddiant y swyddog canlyniadau;
- Y cyfrifon papurau pleidleisio;
- Y datganiadau o bapurau pleidleisio a wrthodwyd;
- Y datganiad ynglŷn â chanlyniad y broses o ddilysu'r cyfrifon papurau pleidleisio;
-
- Y pecynnau sy'n cynnwys y rhestr o bleidleiswyr drwy'r post a'r rhestr o bleidleiswyr drwy'r post drwy ddirprwy.

Pan fydd y swyddog canlyniadau hefyd yn gweithredu fel y swyddog canlyniadau cydgysylltu, mae'n rhaid iddo hefyd anfon y dogfennau canlynol at swyddog cofrestru'r awdurdod lleol y cynhaliwyd yr etholiad yn ei ardal:

- Y rhestr o bleidleisiau a farciwyd gan y swyddog llywyddu, ynghyd â datganiad o nifer y pleidleiswyr y marciwyd eu pleidleisiau o dan y penawdau "anabledd" a "ddim yn gallu darllen";
- Y datganiadau a wnaed gan gymdeithion pleidleiswyr ag anableddau;
- Y rhestr o bleidleiswyr ag anableddau a gynorthwywyd gan gymdeithion;
- Y rhestr pleidleisiau a gyflwynwyd;
- Y rhestrau o wallau a gywirwyd ar y gofrestr etholwyr ar y diwrnod pleidleisio;
- Y pecynnau sy'n cynnwys y rhestrau rhifau cyfatebol wedi'u cwblhau;
- Y pecynnau sy'n cynnwys tystysgrifau a ildiwyd gan y cwnstabiliaid neu staff swyddogion canlyniadau;

- Y pecynnau sy'n cynnwys copïau o'r cofnodion cofrestru a'r rhestrau dirprwyon.

Mae'r ddarpariaeth olaf yn Atodlen 2 yn ymwneud â dirymu neu roi'r gorau i bleidlais o ganlyniad i farwolaeth ymgeisydd. Os yw'r swyddog canlyniadau wedi'i fodloni, mewn etholiad a ymleddir (cyn i ganlyniad yr etholiad gael ei ddatgan), fod un o'r ymgeiswyr a enwyd ar y papur pleidleisio wedi marw, mae'n rhaid i'r swyddog canlyniadau ddirymu'r hysbysiad o bleidlais, neu os yw'r bleidlais wedi dechrau, mae'n rhaid i'r swyddog canlyniadau roi cyfarwyddyd i roi'r gorau i'r bleidlais ac ni chaiff unrhyw bapurau pleidleisio eraill eu dosbarthu. Nid yw'r penderfyniad hwn i ddirymu neu roi'r gorau i'r bleidlais yn effeithio ar y bleidlais mewn unrhyw etholiad arall.

Ar ddiwedd y cyfnod pleidleisio ym mhob etholiad perthnasol, mae'n rhaid i'r swyddog llywyddu mewn unrhyw orsaf bleidleisio a ddefnyddiwyd yn yr etholiad gymryd y camau a nodir yn y Rheolau hyn ar ddiwedd y cyfnod pleidleisio yn yr un modd ag y byddai pe na roddwyd y gorau i bleidlais y brif ardal. Fodd bynnag, nid oes angen i'r swyddog llywyddu baratoi cyfrif papurau pleidleisio.

Pan mai'r swyddog canlyniadau yw'r swyddog canlyniadau cydgysylltu, mae'n ofynnol iddo gymryd y camau sy'n angenrheidiol o dan Ran 4 o'r Rheolau hyn. Fodd bynnag, mae eithriadau penodol yn gymwys o dan yr amgylchiadau hyn, sef na chaiff y swyddog canlyniadau barhau i gyfrif unrhyw bapurau pleidleisio na phleidleisiau sy'n ymwneud â'r bleidlais y rhoddwyd y gorau iddi, ac nad oes angen dilysu unrhyw gyfrifon papurau pleidleisio sy'n ymwneud â'r bleidlais.

Pan nad yw'r swyddog canlyniadau yn gweithredu fel y swyddog canlyniadau cydgysylltu, mae'n rhaid iddo gael unrhyw bapurau pleidleisio neu ddogfennau eraill sy'n ymwneud â'r bleidlais y rhoddwyd y gorau iddi sydd wedi cael eu dosbarthu o bosibl gan, neu ar ran, y swyddog canlyniadau ond ni chaiff gymryd unrhyw gam a nodwyd yn Rhan 4 o'r Rheolau hyn i'r graddau y maent yn ymwneud â'r bleidlais y rhoddwyd y gorau iddi.

Atodlen 3

Mae Atodlen 3 i'r Rheolau hyn yn nodi'r diwygiadau canlyniadol a gaiff eu gwneud i ddeddfwriaeth o ganlyniad i wneud y Rheolau hyn.